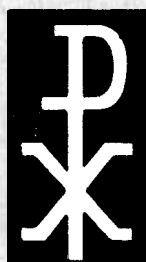

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

BLAJ

ANUL XVI. FEBRUARIE 1936 NR. 2.

Cultura Creștină

COMITETUL DE DIRECȚIE:

Victor Macaveiu, președinte; Ioan Agârbiceanu, Ioan Balan, Nicolae Brinzeu, Alexandru Lupeanu, Titus Malai, Zenovie Păclișanu, Augustin Popa, Aloisiu Tăutu, membri. — Secretar de redacție: Dumitru Neda.

Abonamentul

Un an	Lei 300
Instituții, autorități și străinătate	" 500
Preoți, profesori, învățători, studenți	" 250
Exemplarul	" 25

Redacția și Administrația: BLAJ

SUMARUL

DUMITRU NEDA: *Tu ești Petru..*

Dr. NICOLAE POPA: *Un moment etic-moral (Legiferarea avortului în noul cod penal)*

NICOLAE BRINZEU: *Răspuns la o anchetă, în chestia antagonismului dintre cele două biserici românești*

IOAN BALAN: *Un martir al credinței noastre (Preotul David din Voila)*

ZENOVIE PĂCLIȘANU: *Vechi vizitațiuni canonice în Ardealul veacului al XVIII-lea*

STEFAN MANCIULEA: *Dicționarul geografic al Ungariei dela 1851 și României*

OAMENI ȘI FAPTE

Se face lumină (p). — Condițiile prealabile ale unirii (dn). — Episcopii Roman Clorogariu și Nicolae Ioan (al) — Sângele organismului economic (ap). — Fil-mul Grosz-Cagero (ap). — Dela Românii ce se pierd (dn).

CRONICI — INSEMĂRI

Un veac dela unirea Lugoșului (n) — Onisiforisme (p) — Tineretul și cinematografele (al) — Teologie pentru mireni (a) — Cultul violenței (a) — Apostolul rodnică (n) — Cărțile de școală (a) — Școala care lipsea (n) — Razele morții (l) — Pius XI văzut de un eterodox (n) — Hitlerismul și presa catolică (n) — Ingineri creștini (n) — Statistică sinistă (l) — Nedreptățirea preoțimii (a).

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

TU EȘTI PETRU...

Papalitatea e stâncă în izbeliște de valuri furioase. Așa a vrut-o Hristos Domnul, și așa a rămas. Cuvântul de-acum nouăsprezece veacuri și mai bine, rostit către Simon al lui Iona de Cel căruia toată puterea îi era dată în ceriu și pe pământ: „Tu ești Piatră, și pe această Piatră voi zidi biserica mea, și porțile iadului nu o vor învinge“, n'a încetat o singură clipită a se dovedi cuvântul atotputernicului Stăpân către făptura sa.

Actualul Pontifex Roman, Preafer. Părinte PAPA PIUS XI, e, după catastihul lui Benedict XIV, al 261-lea șezător în scaunul vârhovnicului Petre. De patrusprezece ani, încheiați în 12 Febr. c., e Capul văzut al creștinătății cu adevărat dreptmăritoare și stâncă pe care se clădește mereu Biserica Domnului, înfruntând totodată și urgiile ce se abat asupra ei. Ceeace a săvârșit acest Pontifex Maximus în scurtul răstimp de când e Vicar al lui Hristos, e deadreptul prodigios. Și nu încape îndoială că istoria Bisericii îl va socoti printre cei mai mari Papi ai săi.

Bărbat călit în aspră disciplină ashetică-intelectuală încă din tinerețele sale, Sanctitatea Sa a rămas și la postul de Suprem Cărmaciu al corăbiei mântuirii același Spiritus Rector veșnic de veghe și călăuză probată, șieși și altora. După un portret al academicianului Georges Goyau: Dimineața, — în fiecare dimineață, — la cinci și un sfert e în picioare. După ceaslov și meditație trece în capela-i privată să slujască sf. liturghie, căreia-i urmează sf. jertfă liturgică a secretarului său la care asistă și Sf. Părinte pentru închinare de mulțumită. La opt fix e în cabinetul său de lucru. Vreme de o oră desface scrisorile venite din toate părțile lumii și le citește, dictând apoi note, pentrucă vrea să vadă tot, să știe tot, să diriguiască el tot. La ora 9 încep audiențele. Cel dintâiu primit e secretarul de stat; vin apoi cardinalii, diplo-

mașii, nunții, episcopii din afară aflători „ad visitanda limina“ în Cetatea Veșnică. Abia terminate audiențele private, se încep audiențele în grupe, toate având să spună, barem prin câte-un reprezentant, câte ceva Păstorului celui mare, și acesta totdeauna având cuvânt pentru oițele ce se află în fața sa și pentru cei dragi de acasă. În decursul Anului Sfânt au fost multe-multe zile, când Sf. Părinte a trebuit să facă cel puțin cale de 5 km. prin Vatican, trecând dela pelerin la pelerin pentru a întinde spre sărutare inelul Pescarului... La prânzul pe care îl ia singur ajunge, nu odată, numai pela ora două, ba chiar și trei și jumătate după amiazi. Menu papal: „quelques rizotti a milanaise, ou polenta“; puțină carne cu legume, fructe și cafea. — Dela patru la cinci plimbare. Apoi din nou în cabinetul de lucru, de cumva nu sunt noi audiențe. Seara: cină frugală; cetitul ziarelor; discuții, critici; aprobări. După ora zece se retrage ca să lucreze... ce-i va plăcea.

Așa trăiește Suveranul spiritualității creștine: sobru, intens activ, în ciuda celor 79 ani ce-i apasă umerii, stăpânit de-un singur gând: să fie „servus servorum Dei“, tuturor toate făcându-se, ca pe toți să-i mântuiască. Din această preocupare atotcovârșitoare au odrăslit atâtea înfăptuiri mărețe, cari îi vor nemuri pomeniarea, și cari l-au și fixat în cadre grandioase: Papa enciclicelor epocale; Papa Acțiunii Catolice; Papa misiunilor; Papa științei; Papa beatificărilor și canonizărilor; Papa acordului din Lateran; Papa concordatelor. Realizările legate de numele său pe toate tărîmurile vieții bisericești sunt deadreptul prodigioase. Lăsăm însă la o parte cele 20 enciclice monumentale și atâtea breve și scrisori apostolice; trecem și peste cele 14 concordate; nu ne oprim nici la uriașa mișcare de împreună-lucrare a mirenilor cu preoțimea în cadrele așa zise „acționiste“; nici la revirimentul provocat de dispozițiile sale pe terenul învățământului teologic și nici la cele 23 beatificări și canonizări numai din ultimii doi ani. Poposim doar puțințel, și numai per summos apices, la opera sa misionară. Căci s'a vădit fără pereche și sub acest raport.

L-a muncit mult ideea răspândirii credinței printre necreștini, și ca rod al frământărilor de natura aceasta a lansat lozinca: clerus pro clero. Preoțimea misionară să se îngrijească de cler indigen. Puternica enciclică „Rerum Ecclesiae“ e în slujba acestei lozințe. Și dorul Papii s'a tradus în faptă: în Indii (după „Kölnische Zeitung“ din 28 Dec. 1932) se pregătesc pentru preoție cam 1000 leviți băștinași în cele 16 seminarii mari; în China 79 seminarii mici și 14 seminarii mari fac aceeași operă; în Indo-

china 10 din 13 eparhii își au seminariile lor mari și 15 seminariile mici cu elevi indigeni; în Borneo nu mai activează decât preoți autohtoni; în Japonia, Korea și Formosa cresc pentru preoție peste 500 alumni băștinași. Ceeace se face apoi în Madagascar, Africa și Oceania pentru a avea preoțime băștinașă, întreze orice așteptări. Socotit global, în mai bine de 400 seminarii misionare capătă instrucție și educație peste 16,000 tineri cari să facă pe slujitorii altarului lui Hristos în sânul popoarelor din cari au ieșit, și să fie suflete din sufletul neamului lor.

Ca prefect al bibliotecii „Ambrosiana“ din Milano, Achille Ratti a pornit, într'o societate de turiști, în excursie spre piscurile înzăpezite ale lui Gran-Paradiso. Urcușul fiind anevoios, tânărul conte Melzi pela mijlocul drumului s'a oprit locului, sfârșit de oboseală, spre exasperarea societății. Să-și continue calea fără el: nu se făcea; să-l lase în drum: nu se putea. Din această încurcătură îi scoate prefectul „Ambrosianei“ care, nici una nici două, umflă pe conte în spate și: înainte băeți! Până sus, la țință. Cazul e prins în cronică clubului turist. O mână de mai târziu a adaus în dreptul numelui Achille Ratti: „Divenuto Papa 1922 col nome di Pio XI = Devenit Papă în 1922, cu numele de Piu XI“.

Turistul de odinioară poartă astăzi pe umerii săi povara Bisericii lui Hristos spre culmile albe ale mântuirii. E greu suișul, dar e antrenat urcătorul, și are inimă de părinte. Nu se obosește ajutând, nici nu se plictisește mângâind. Nu știe de căutare la față. Ridică în Roma-i papală, cu aceeași dragoste neîmpușinată, colegii pentru Ruteni, Jugoslavi, Cehoslovaci, Americani, Etiopieni, Români și Ruși; ține în Vatican sobor armenesc; prăznuiește cu solemnitate extraordinară aniversări răsăritene (sinodul dela Nicea; dela Efes; jubileul SS. Ciril și Metod; mucenicia Sf. Iosafat etc.). Ingăduie ca membri ai ordinelor apusene: benedictin, redemptorist, jezuit, asumpționist, franciscan, ș. a. să treacă la ritul răsăritean ca să poată face apostolie cu rod și în părțile răsăritenilor, pe cari îi are dragi și-i cheamă prin enciclicele pline de părințească iubire „Mortalium animos“ și „Rerum orientalium“, să revină la vechea unitate a Bisericii.

Se interesează de toți și de toate. Și e părtaș la durerile, ca și la bucuriile tuturor. — Și încă ceva: are mână larg deschisă pentru orice lipsă. Pietrile Institutului Recunoștinții, ale Școalei normale de băeți și Școalei comerciale de băeți din Blaj, în cor cu atâtea altele, vor striga și ele prin veacuri ce mare a fost inima Sf. Părinte Piu XI, căruia noi, împreună cu mai bine de 400 milioane, îi urăm din inimă: Ad multos annos!

DUMITRU NEDA

UN MOMENT ETIC-MORAL

LEGIFERAREA AVORTULUI ÎN NOUL COD PENAL

După concepția în vigoare astăzi, dreptul nu este un produs *numai* al rațiunii, care prin efortul gândirii își croiește și își perfecționează sistemul legislativ, cum se susține în concepția raționalistă. Dar nu este nici o operă, care se naște în mod automat și fatal și pe care legiuitorul nu face decât să o înregistreze, după cum pretinde școala istorică. Dreptul — se susține astăzi — evoluiază cu societatea. Născut din nevoile economice, sociale și morale ale acesteia, el se adaptează mereu, lăsând totdeauna și legiuitorului o parte de inițiativă. (*H. Capitant: Introduction à l'étude du droit civil*).

Intemeindu-ne chiar și numai pe această teorie, în legătură cu care ar fi multe de spus din punct de vedere creștin, suntem în drept să afirmăm că votarea unui cod penal rezumă un moment etic-moral din viața neamului și a organizației de stat pentru care se pregătește. Pentru că, indiferent de modul cum iau naștere paragrafele și articolele unui cod penal, rămâne adevărat că aceste paragrafe și articole sunt totdeauna expresiunea unor principii pe baza cărora se califică și se sancționează faptele vinovate față de binele colectiv și individual.

În mod obișnuit, un cod penal nu este decât o expresiune mai mult ori mai puțin completă a regulilor etice, după cari se conduce o societate pentru a-și putea atinge scopurile. În adevăr, etica (morală naturală) se definește prin: suma principiilor și a regulilor cunoscute cu mintea naturală, după cari se îndreptează lucrurile omului pentru ca să fie conforme cu scopul său cunoscut cu mintea naturală. Un cod de drept, în speță codul penal, nu este nici el altceva decât o sumă de principii și de reguli, adică un corp de legi cari guvernează relațiile și conduita membrilor unui stat, în conformitate cu scopurile acestuia. Un cod de drept înglobează deci principiile și regulile etice tot așa cum statul înglobează pe indivizi. „Este imposibil să ne

închipuim dreptul fără o organizație politică, care să-i servească de suport; și nu este posibil de asemenea să ne închipuim un stat fără legi“, spune *Vinogradoff* (*Principes historiques du droit*); iar *Ruyssen* (*De la guerre au droit*) precizează: „In tot cazul apare imposibil de-a izola ›dreptul obiectiv‹, formulat în coduri, de ›dreptul subiectiv‹, care nu este decât o exigență a conștiinței, fiindcă aceasta nu încetează să reacționeze asupra dreptului obiectiv și sfârșește totdeauna prin a face să se spargă, sub presiunea sa, cadrele în cari se organizase viața colectivă a generațiilor trecute“.

Ar fi greșit totuși să se creadă că un cod de drept conține toate principiile și regulile etice. „A admite *a priori* — spune *A. Bayet* (*La science des faits moraux*) — că fenomenele morale și fenomenele juridice sunt ›inseparabile‹, că în sânul unui grup oarecare etica întregă se cuprinde în drept, însemnează să nesocotim în mod voit faptele cele mai bine stabilite“; de asemenea — spune același autor — „nimic nu probează *a priori* că bogăția dreptului corespunde neapărat celeia a etice“.

În general se admite că dreptul corespunde minimului etic al unei societăți. Un cod de drept se modifică sau se completează pe măsură ce noi exigențe s'au născut în conștiința publică. Când aceste exigențe există, vine sau legiuitorul și le consacră, reglementând practicile admise pe încetul de moravuri, sau jurisprudența care, mai suplă și mai pătrunzătoare decât legislația, acomodează trebuințelor morale ale unui timp prescripțiile prea generale și prea rigide ale legii (*Ruyssen*, op. cit.).

În ce ne privește, statul nostru se găsește într'un moment care pretinde o revizuire a diferitelor coduri de drept cari ființează în România întregită, pentru a le unifica. Dar pe cum este cunoscut, legiuitorul nostru nu numai unifică, ci și modifică sau completează. Ceeace ar însemna, după cele spuse mai sus, că în conștiința publică românească sunt exigențe cari au ajuns să se impună. Ceeace, la rândul său, însemnează iarăși că un nou moment etic-moral stăpânește conștiința românească.

Acest nou moment etic-moral vom încerca să-l descifrăm în cele ce urmează controlând, pe cât ne va fi posibil, factorii cari — după cum am văzut până aci — contribuie la formarea dreptului. Și anume referindu-ne la *articolele pri-*

vitoare la avort cuprinse în proiectul de cod penal ce se află în curs de votare.

Dacă ne gândim la societatea care constituie statul român, cu scopul de a desprinde în amănunte principiile etice după cari se conduc cetățenii săi, vom întâmpina de sigur, ca și pentru oricare altă societate, greutăți insurmontabile. Totuși, poporul român are un *dicton* în al cărui sens se cuprind și din care se pot deduce toate regulele etice, adică ale moralei naturale pe care o recunoaște: „*Ce ție nu-ți place, altuia nu face*“. Remarcăm apoi că în acest *dicton* se cuprind — este evident — regulele primordiale pe cari le include noțiunea de drept în baza căreia se stabilește ordinea socială într'un stat și anume: regula de a nu vătăma pe nimeni (neminem laedere) și de a da fiecăruia dreptul său (suum cuique tribuere). Așa că dacă nu ne este posibil să intrăm în amănunte pentru a extrage din ele regulele etice ale poporului român, ne putem face totuși o idee precisă despre morala sa naturală care, pe cum vedem, coincide cu ideea de drept adoptată ca normă de Stat.

Dar mai este un fapt care, fiind vorba de poporul român, îi precizează și mai mult normele morale, și care de aceea trebuie relevat. Este faptul că morala lui naturală este străbătută de o lumină nouă, a cărei strălucire se amestecă în însăși perioada de formațiune a sa și de cristalizare a conștiinței sale. Această lumină nouă o aduce creștinismul cu morala sa revelată, prin care principiile sau regulele moralei naturale se completează organic. Și este atât de adeverată această completare în sufletul neamului românesc, încât vedem, bunăoară, că poporul condamnă furtul, omorul, etc., nu numai fiindcă sunt oprite de teama legii ci și pentru că aceste fapte constituie contravenții la morala ce rezultă din revelațiune; păcate pe cari le pedepsește Dumnezeu. În conștiința poporului român, regula moralei naturale și a moralei revelate se confundă, așa după cum și este logic, într'o singură regulă: de morală creștină.

În lumina acestei morale a privit totdeauna poporul român *faptul provocării de avort*. Astăzi încă, copilul este socotit un dar dela Dumnezeu, iar avortul provocat un păcat.

Dar sunt toate semnele că și legiuitorul român mai vechiu a avut drept normă aceeași morală creștină și că după criteriile acesteia a judecat și el faptul provocării de avort. *Pravila bisericască dela Govora* (1640) prevede în

această privință: „Muerea ceea ce va bea ierbi, să-și scură rodul trupului să nu nască coconi, aceea să aibă pocănie 5 ani și metanii câte 305 în zi“. De asemenea *Pravila lui Mateiu Basarab* (1652) prevede în glava 374: „Carea din muieri va purta ierbi, sau le va mânca ca să nu facă feciori, sau va face în alt chip meșteșug de va omorî copilul în pântecel ei, sau își va otrăvi sgăul acolo unde se zămislește copilul ca să nu mai facă copii, aceea ca un ucigaș să se canonească“. — Dar chiar *codul penal* în vigoare până acum — deși dela 1874 când a fost promulgat a suferit mai multe revizuri și modificări, — arată o atitudine intrasigentă a legiuitorului în problema avortului. Art. 246 al acestui cod prevede: „Oricare prin lucruri de mâncare, băuturi, doctorii violente sau prin orice alt mijloc, va face, cu știință, pe femeea însărcinată să lepede, ori cu voia ei sau nu, se va pedepsi cu minimum reclusiunii.

„Femeea care de sineși va fi făcut vre-un mijloc ca să lepede sau va fi primit să întrebuițeze mijloacele de lepădare ce i-se vor fi arătat ori i-se vor fi dat spre acest sfârșit, se va pedepsi cu închisoare dela 6 luni la 2 ani, de va fi rezultat lepădarea pruncului.

„Medicii, chirurgii, oficerii de sănătate, șpițerii și moașele cari vor arăta, sau vor da sau vor înlesni aceste mijloace, se vor pedepsi cu reclusiunea dacă lepădarea va avea loc.

„Dacă din lepădare se va fi cauzat moartea mamei, pedeapsa se va aplica cu un grad mai sus“. — După cum se poate constata, acest cod are prevederi mai amănunțite chiar decât pravilele citate. Căci în el se iau măsuri și împotriva celor cari mijlocesc în vre-o formă oarecare avortul, nu numai împotriva femeii care îl face.

Este dificil de sigur să afirmăm că legiuitorul dela 1874, când a fixat art. 246 citat mai sus, ar fi avut în vedere în *mod expres* doctrina și morala creștină. Avem totuși dreptul să presupunem aceasta. Întâi, pentru că conținutul acestui articol exprimă aceeași concepție morală ca și Pravilele citate; al doilea, fiindcă nici un indiciu nu există că, în acea vreme, practica avortului a fost răspândită într'o măsură atât de mare, încât s'ar fi simțit nevoia unei rigori legale mai mari pentru a o putea înfrâna. În sfârșit, pentru ușurința cu care a fost votat acest articol. În adevăr, *Monitorul Oficial* (4/16, 1874, p. 14) care redă discuțiunile din parlament

purtate în jurul codului penal, ne informează că art. 246 a fost votat fără discuțiuni. Ceeace nu poate însemna altceva decât că în conștiința legiuitorului, ca și în cea publică, norma morală era cea creștină, care, singură, este atât de severă în ce privește datoria de a respecta viața.

Au trecut ceva mai bine de șasezeci de ani dela promulgarea Codului penal sub prevederile căruia au trăit cetățenii României dela 1874 încoace. Intregirea țării a făcut necesară unificarea legislativă a diferitelor provincii, iar cu prilejul acestei unificări vedem că *legiuitorul actual* a adus importante modificări în ce privește concepția din trecut a legiuitorului în materie de avort.

Ca linie generală, legiuitorul actual condamnă și el avortul: „Acela care prin orice mijloace provoacă întreruperea cursului normal al sarcinei, comite delictul de avort“ (art. 480). Avortul -- spune el -- este un delict. Dar legiuitorul face excepțiuni dela această linie generală, excepțiuni foarte importante. Prin art. 482 legiuitorul scoate de sub penalitate cazurile când avortul a fost făcut pentru a salva viața mamei, a nu-i agrava o boală de care suferă, apoi în caz de alienație mintală a unuia din părinți și de temere de tare ereditare grave. Art. 482 a fost votat la senat (după „*Universul*“) în redactarea următoare:

„Nu se consideră avort întreruperea cursului normal al sarcinei făcută de un medic: 1. când viața femeii e în pericol iminent sau când sarcina agravează o boală de care suferă femeia, punându-i viața în pericol, care nu putea fi înlăturat prin alte mijloace și este vădit că intervențiunea n'a fost făcută decât cu scopul de a salva viața femeii. 2. Când unul din părinți este atins de alienație mintală și este temere serioasă că copilul va purta grave tare corporale sau mintale“. (În continuare acest articol dă instrucțiuni procedurale, cari nu au importanță din punctul nostru de vedere).

Această scoatere de sub penalitate nu este abaterea cea mai importantă a legiuitorului actual dela atitudinea vechiului legiuitor. În definitiv o lege penală nu poate impune eroismul și, de altă parte, legiuitorul poate fi tocmai de aceea mai indulgent în anumite cazuri. (De sigur nu principiar cum o face aici, ci în practică și dela caz la caz). Ceeace este foarte important este starea de conștiință care se degajează din art. 482 și pe care o exprimă categoric

formula întrebuintată ca introducere la acest articol. Formula este aceasta: „*Nu se consideră avort întreruperea cursului normal al sarcinii*“ etc. Care va să zică o întrerupere a sarcinii în cazurile enumerate *nu mai constituie un delict*. Legiuitorul nu prescrie nici un fel de pedeapsă, nu fiindcă există serioase circumstanțe atenuante de cari vrea să țină seama, ci pentrucă are *două norme morale* după cari se conduce când e vorba de avortul provocat: *una, după care avortul este delict, alta, după care nu este*.

Care este izvorul acestor două norme, nu-i locul să căutăm aici. Tot ce trebuie să facem este însă să arătăm că formula citată nu este fructul unei simple întâmplări, ci este expresiunea unei stări reale de conștiință a legiuitorului. Și spre acest scop, pe lângă interpretarea logică ce am dat frazei, găsim un ajutor în însuși d. raportor la Senat al proiectului. Domnul raportor, după ce amintește discuțiile „largi și interesante“ cari au avut loc în comisia judiciară mixtă în legătură cu problema avortului, ne spune în adevăr următoarele: „Soluția adoptată de C. J. M. și de C. J. S., care a adus unele completări foarte necesare, *a fost la mijloc*. *Avortul se pedepsește* (sublinierile sunt în textul raportului), iar cele câteva excepțiuni sunt stabilite cu cea mai mare prudență, după cerințele și ale științei, și ale societății, și ale moralei (sublinierea este a noastră). Or, după ce știm că în comisiunile numite — și în Senat — discuțiunile din punct de vedere moral au fost purtate de către reprezentanții Bisericii și că aceștia, în conformitate cu doctrina intransigentă a Bisericii, s’au pronunțat împotriva oricărei legalizări a avortului, ar fi cel puțin îndrăsneț din partea d. raportor să afirme că soluția adoptată în comisii este o soluție „la mijloc“, care corespunde exigențelor moralei creștine. Pentru că în realitate nu corespunde. Poate însă, și probabil ea răspunde unei alte morale; unei morale pe care o împărtășește legiuitorul, dar care nu mai este cea creștină.

Articolele privitoare la avort din proiectul de cod penal în curs de votare ne dovedesc prin urmare că legiuitorul de astăzi se găsește într’o stare de conștiință diferită de cea a legiuitorului dela 1874. Legiuitorul de astăzi derogă în mod conștient dela principiile și regulele moralei creștine și clădește principii și regule împotriva ei. — Ce a determinat această schimbare?

Răspunzând anticipat și scurt, vom putea spune că nu

găsim aproape nici un factor activ, ci numai factori pasivi cari au lucrat în favoarea acestei schimbări. Și între factorii cari ar fi putut-o favoriza în mod activ este înainte de toate o concepție filosofică opusă concepției și moralei creștine. Or, legiuitorul nostru nu împărtășește o astfel de concepție. O spune singur în expunerea de motive cu care însoțește proiectul codului penal.

Legiuitorul își propune — este adevărat — să fie eclectic, să aleagă ceea ce crede că e potrivit pentru concretul social românesc din două concepții opuse: din cea spiritualistă și din cea pozitivistă. Dar el mărturisește că la alcătuirea proiectului a adoptat „ca normă principală ideea de răspundere, bazată pe culpa morală a infractorului“. Ceea ce însemnează că, în fața legiuitorului, infractorul este vinovat nu numai fiindcă fapta sa stânjenește interesele colective și individuale (concepția pozitivistă), ci și pentru că prin ea se angajează în mod mai mult sau mai puțin voluntar și conștient însăși persoana sa. Omul este liber să facă sau nu o infracțiune. Aceasta este în conștiința poporului. Legiuitorul nostru citează chiar în acest sens pe *Saleilles* (*l'Individualisation de la peine*) care spune: „Ca realitate juridică poporul nu recunoaște decât un singur mod de reprezentare a responsabilității și anume ideea de cauzalitate; iar în ziua când a voit să analizeze aceasta idee însăși, nu i-a găsit altă justificare decât ideea de libertate“. Legiuitorul recunoaște deci libertatea ca factor al responsabilității și o ia ca normă principală a codului pe care îl pregătește.

Dar, a recunoaște că omul poate avea o culpă morală, că adică este liber să procedeze, într'un caz dat, într'un sens sau altul, însemnează să admiți, că el are o valoare care depășește fizicul, o valoare metafizică, care îi asumă și o responsabilitate metafizică. Legiuitorul român, recunoscând culpa morală, admite deci responsabilitatea metafizică (singura care oprește în mod absolut avortul), pe care o găsim în mod logic numai în doctrina creștină.

Așa dar, din punctul de vedere al criteriului filosofic pe care l-a adoptat legiuitorul ca normă principală la elaborarea codului penal, nu ne putem explica atitudinea pe care i-am constatat-o față de problema avortului, afară de cazul că s'ar găsi în mod voluntar în contradicție cu sine însuși.

Găsim însă poate ceva ce a determinat această schimbare, dacă luăm în considerare însăși practica avortului?

Din capul locului trebuie să stabilim că o faptă nu poate intra justificat în prevederile unui cod penal decât din două motive: sau fiindcă ea se opune concepțiilor etice și morale ale societății, — cum am văzut că ne spun sociologii, — sau fiindcă se opune unui interes al statului. — Ei bine, de vreme ce avortul își are capitolul său în codul românesc, putem deduce că cel puțin unul din aceste motive — dacă nu amândouă — a forțat pe legiuitor să-l introducă. Și, inversând ideea, de vreme ce legiuitorul admite avortul în unele cazuri (respectiv nu-l mai consideră delict) trebuie să deducem că cel puțin unul din aceste motive, dacă nu amândouă, pretinde această atitudine. Or, ne găsim în situația că nici unul din ele nu o pretinde. Și aieva:

Cetățenii României sunt în marea lor majoritate creștini. Recunosc prin urmare principiile și regulile moralei creștine și în covârșitoarea lor majoritate se comportă absolut creștinește în privința aceasta: respectă adică sarcina. De altă parte, interesul statului nu poate să fie distrugerea vieții în pântecul mamei. Interesul lui este să aibă cetățeni cât mai sănătoși și cât mai mulți. Ori, este absolut nelogic ca, pentru a preveni un rău probabil, foarte sporadic și excepțional — cum sunt cele pe cari le prevede în art. 482, — să stabilești o regulă, de pe urma căreia ceea ce este numai probabil devine quasi cert, ceea ce e sporadic devine un fapt social, iar ceea ce este excepțional devine obișnuit. Prin art. 482 legiuitorul dă dovadă de această lipsă de logică și stabilește, în mod cert, o regulă împotriva interesului general. El violentează în același timp conștiința morală a țării.

Este evident deci că nici considerând faptul avortului nu găsim explicația atitudinii schimbate pe care a adoptat-o legiuitorul. Nici ideea mult ventilată de a scoate din clandestinaj și de a împușina numărul avorturilor nu explică această schimbare, fiindcă nu este nevoie de nici o demonstrație ca să se vadă că acest scop nu poate fi atins prin art. citat. Nu ne rămâne ca explicație deci, decât că legiuitorul, *din proprie inițiativă*, a adoptat atitudinea menționată împotriva moralei creștine, pentru cauze pe cari nu e locul să le cercetăm aici.

Că prin legalizarea avortului ne găsim în fața unei inițiative proprii a legiuitorului se mai vede și din faptul următor: societatea românească nu a formulat până acum exigențe în privința libertății avortului, cum s'a întâmplat

în alte părți. În adevăr, în Elveția, Germania și Austria socialiștii și comuniștii au început să ceară, îndată după războiu, legalizarea avortului. Ei motivau cererea cu necesitățile economice ale claselor muncitoare, cu lipsa de egalitate între cei bogați și săraci, întrucât cei dintâi dispunând de bani își pot procura fără risc avortul, pe când cei săraci nu; și în sfârșit, cu un motiv doctrinar: maternitatea silită (*Mutterschaftszwang*) care stânjenește mai ales pe femeea muncitoare (Cfr. Prof. Dr. A. Labhardt: *Zur Frage der soz. Indikation z. künstlichen Aborte*, și Dr. A. Klotz: *Soziale u. Kulturelle Probleme der Zeit*). La noi nu a fost discutată decât tocmai în ultimul timp această problemă. Nici un partid politic nu a făcut din ea un program, pentru că problema avortului nu a fost agitată până acum nici în clasa muncitorilor de fabrică — prea puțini de altmintrelea față de populația țării — nici în clasa muncitorilor agricoli, a țăranilor, cari, cum am spus, consideră copilul ca o binecuvântare alui Dumnezeu. (De altcum faptul că nici un partid nu s'a ridicat împotriva legalizării avortului și lasă impresia unui consens unanim în această privință, ridică pe drept cuvânt suspiciunea că nici unul din ele nu a studiat problema din punctul de vedere al intereselor reale ale statului).

Din toate cele spuse rezultă că pentru noua atitudine morală adoptată de legiuitor în problema avortului, nu găsim nici un factor activ puternic. Realmente nu există un factor scos din conștiința publică a poporului român, nici vre-o poruncă a unui real interes de stat. Ea rămâne, cum am spus, o inițiativă proprie a legiuitorului care vrea să legalizeze avortul. Intr'adevăr este interesant să remarcăm că legiuitorul prevăzuse o legalizare mai largă. El a restrâns-o însă în urma discuțiilor cari au avut loc și a restrâns-o numai până la limitele maxime cari puteau fi susținute pe baza argumentelor furnizate de partinitorii legalizării. Se știe anume că ceice au purtat mai ales discuțiile la această problemă au fost reprezentanții Bisericii și medicii. Dacă episcopatul catolic de ambele rituri nu ar fi intervenit cu veto-ul său, este sigur — toată evoluția discuțiilor o arată — că s'ar fi adus o legalizare mai largă. Intervenind însă acesta, legiuitorul a îmbrățișat și s'a întemeiat pe argumentele aduse de medici pentru ca să-și poată realiza inițiativa și deci voința. Și ca să fim obiectivi, aici este locul să precizăm că, în toată această chestiune, un rol activ — deși numai de ultimă oră — au avut medicii și publicațiile în le-

gătură cu „Adevărul“ și „Dimineața“, cari fac apologia avortului social. S'au auzit și câteva glasuri feministe cari revendică pentru femei dreptul de a dispune de fructul pântecelui.

Cum se poate însă că această inițiativă, nesprijinită de conștiința morală a țării și chiar contrară ei, a putut fi realizată, respective este pe cale de-a fi realizată? — Un singur răspuns există: datorită pasivității în care se găsește conștiința morală a societății românești.

Această pasivitate o găsim manifestându-se în verdictele indulgente pe cari le pronunță de obicei curțile cu jurați în materie de avort. O găsim apoi în slaba reacțiune a organizațiilor cu caracter religios, cari prin esența lor ar fi trebuit să aibă o conștiință mai vie. *Ruyssen* spune (op. cit): „Dreptul rezultă din reacția energică a conștiinței colective contra actelor individuale pe cari ea nu le poate tolera fiindcă îi isbește violent credințele și obiceiurile“. În cazul nostru spunem că art. 482 al codului penal a rezultat din lipsa de reacție energică a conștiinței acestor societăți (cari într'o formă sau alta înglobează pe toți credincioșii), cari astăzi abia se mai simt isbite de astfel de fapte. În adevăr, în afară de protestele și acțiunea întreprinsă împotriva legalizării avortului de societățile religioase mirenești existente în Biserica unită, nu avem cunoștință să mai existe altele.

În sfârșit pasivitatea morală în care se găsește societatea românească se manifestă și prin lipsa de acțiune a clerului. Exceptând și aici episcopatul Bisericii catolice de ambele rituri, care, personal, a dat dovadă de înaltă conștiință morală, și de clerul acestei biserici, care s'a mișcat și el în oarecare măsură, clerul celorlalte confesiuni creștine, în frunte cu episcopatul respectiv, a lipsit din frontul conștiinței creștine, sau cel puțin nu a făcut nici o acțiune deschisă și energică împotriva acestei fapte pe care Biserica o condamnă.

Datorită acestor pasivități legiuitorul și-a putut impune inițiativa de a legaliza avortul împotriva conștiinței reale a poporului românesc, și împotriva intereselor statului, și de a statua principii și reguli morale potrivnice moralei creștine. Cititorul sesizează singur, din cele expuse, momentul etic-moral nou în care ne găsim, și poate măsura distanța parcursă pe acest teren în 60 de ani, câți s'au scurs dela promulgarea vechiului cod penal.

Unde vom fi peste alți 60 de ani? — Istoria conștiinței noastre morale va arăta atunci.

RĂSPUNS LA O ANCHETĂ

IN CHESTIA ANTAGONISMULUI DINTRE CELE DOUĂ
BISERICI ROMÂNEȘTI *)

Convins că nu e nevoie să mai insist și din partea mea asupra enormei nenorociri, ce rezultă pentru poporul românesc din fricțiunile confesionale, trec numai decât la întrebările propuse și la răspunsul ce cred că pot da acelora.

1. *De ce natură este antagonismul, care stă la baza rivalităților și fricțiunilor, din ce în ce mai întinse și mai acute, dintre biserica ortodoxă și biserica unită?*

Răspund :

a) Nu e de natură *dogmatică*. Afirm acest lucru fără să pretind că, în orice raporturi, ar fi de neglijat considerațiile dogmatice. Dar în cazul de față, Dogmatica nu are nimic a face cu certele noastre. În primul rând, nu prea este deosebire dogmatică între cele două biserici. Raportul original între ele e acela al schismei, nu al defecțiunii eretice. Că cu timpul au luat ființă și unele deosebiri dogmatice, este a se atribui separatismului, în care au continuat să-și desvolte viața cele două biserici; dacă ar înceta desbinarea, ar înceta și acele deosebiri.

Nici chiar raportul de schismă nu e declarat formal ci e o stare faptică, cel puțin papalitatea nu a declarat formal de schismatică întreaga biserică desbinată a Răsăritului ¹⁾, și dacă patriarhul din Constantinopol ar veni la Roma, totdeauna îi stă deschisă biserica sfântului Petru (știm că Papa ca patriarh are biserica din Lateran).

Oricât de mari ar fi diferențele dogmatice între ortodocși și uniți, din cauza acestora nu s'ar deda la actele de ostilitate cari ne îngrijorează, cum nu se dedau la asemenea acte față de protestanții cu cari trăiesc împreună. Pe Evrei îi combat unii dintre Români destul de vehement, dar nu pe motive dogmatice... Și

*) Ancheta d-lui *Alexandru Lapedatu*, cu menirea de a fi publicată în revista „*Generația Unirii*” (scrisoarea d. 24 Dec. 1929). Incetând revista de a apare, dau aici publicității răspunsul meu, problema fiind și acum de interes general.

¹⁾ Cf. *NILLES, Symbolae* I. 104

chiar Dogmatica are ca prim adevăr și poruncă dumnezească: iubirea. Aici, în acest punct trebuie să fie tari toți aceia, cari țin la Dogmatica creștină!

b) Dacă răul de care vorbim nu e de natură dogmatică, să-l căutăm pe alte meleaguri. Poate l-om găsi pe terenul *economic*? Mai puțin! Pe cel *social, cultural*? Dar unul din rezultatele culturii și evoluției sociale este buna conviețuire a oamenilor, în ciuda tuturor diferențelor de ordin religios. Atunci de ce natură e antagonismul nostru? Ca să avem răspunsul exact, trebuie să întrebăm pe acel dascăl neîntrecut, care e *Istoria*.

Istoria ne învață, că creștinătatea, pentru a cărei unitate Isus a asudat sudori de sânge, curând, încă pe vremea apostolilor, a început a se desbina, ba pe motive naționale¹⁾, ba pe motive personale²⁾, ba pe alte motive. Tendința aceasta cu vremea a ajuns departe, departe: ea și-a ajuns punctul culminant în marea desbinare dintre biserica răsăriteană și apuseană.

În ce condiții a avut loc această desbinare?

Cinci secole dearândul, Biserica Răsăritului fusese agitată de marile erezii ce s'au succedat în sânul ei; pentru felul cum a știut ea să reziste la acelea, a primit și reține până azi numirea de „ortodoxă“. Dar în sine acest lucru a produs o anumită înstrăinare între ea și biserica Apusului. Înstrăinarea e și urmarea enormei deosebiri de caracter și de temperament între cele două popoare: Grecii și Romanii. Unde mai pui rivalitatea între patriarhii Constantinopolei și ai Romei, apoi politica, âfurisita de politică a împăraților bizantini, de a-și aservi complet Biserica, ceea ce nu le reușea dacă nu provocau desbinarea³⁾.

Survenită odată ruptura între cele două biserici — ruptură, la care nime nu va pretinde că *noi Românii am avut ceva parte* — fatalul destin s'a îngrijit ca ea să câștige noi motive, să se aprofundeze și stabilizeze. A contribuit mult la aceasta mizeria în care a ajuns Răsăritul cu năvala turcească, cruciatele⁴⁾, cu imperiul latin în Constantinopol și cu alte mizerii și măsuri. Urmarea la toate acestea a fost că apusenii s'au făcut atât de odioși în fața Grecilor, încât desbinarea a devenit *fatală*. Această stare sufle-

¹⁾ Iudaizantții. (*Fapte* 15, 1. *Galat.* 2, 7, 12—14).

²⁾ 1 *Cor.* 1, 12.

³⁾ Păr. arhim. *Scriban* vede în aceasta păcatul original al bisericilor autocefale. (Cf. La chestia reformei bisericești, în *Neamul Românesc Literar* 1. Martie 1909.)

⁴⁾ Aceste mari porniri democratice ale timpului, (*IORGA, Originea și sensul Democrației*, p. 28).

tească o arată în chip pregnant comentatorul Pidalionului grecesc, care nu s'a sfiit să scrie: „Din moment ce atât de mult îi urm pe Latini, asta arată că Latinii sunt eretici“¹⁾.

Dispoziția aceasta sufletească: *ura, prejudiciul*, a trecut dela Greci la celealalte popoare de rit oriental, la Ruși, la Sârbi, Bulgari, durere chiar și la noi Români, cari mai puțin motiv am avea. Ca dovadă de asemenea prejudiciu ne poate servi și scrisoarea marelui Șaguna adresată Mitropolitului Nifon al Ungro-Vlahiei la 1856, prin care îi atrage atențiunea acestuia asupra acelor uniți ce trecuse Carpații, spunând despre ei că ar fi „cei mai cumpliți vrăjmași“ ai bisericii ortodoxe, chiar și ai naționalității române. (Ori, în realitate acești Români uniți în principate făceau apostolat cultural și dela 1830 până la 1884, când a trecut în regat Dumitru Radu, ei nici nu au avut preot de ritul lor). Dovadă de această stare sufletească sunt și obișnuitele ieșiri, de câte ori se demonstrează împotriva catolicilor: „Românul mai de grabă se face Turc, decât papistaș“²⁾.

Aș fi nedrept dacă nu aș recunoaște-o, că aceleași prejudicii se găsesc și la catolici față de ortodocși. Și e ușor de înțeles. În marea lor durere pentru desființarea unității Bisericii lui Hristos, ei atribue Răsăritului vina că „prin apucarea diavolicelor zizanii ale patimilor și prin urmare ale neunirei, au produs infriçoșata schismă“, cum zice *Veniamin Costachi* în *Peatra Scandalei*, prefața. Sunt cazuri, când nici catolicii nu vorbesc mai bine despre ortodocși, decât despre Turci...

Iată dar răspunsul meu la prima — și aș zice fundamentala întrebare: de ce natură este antagonismul între cele două biserici românești? *Antagonismul acesta este de natură psihologică* în mare parte. Zic: în mare parte, pentru că sunt și alte momente, cu un rol minim în această situație. Ele se vor lămuri prin cele ce urmăm să răspundem la întrebările următoare.

2. *Cari sunt cauzele, care mențin acest antagonism?*

Cauza formală e indiferentismul față de lămurirea și aranjarea acestei chestiuni, ori chiar intenționata amânare a ei, din anumit calcul păcătos.

Cauza materială e *reaua educație* ce au primit și ce continuă să primească tinerele generații. Prejudiciile cu cari cresc ortodocșii față de catolici sunt o importanție străină, dela Greci și Slavi; nu mai puțin, prejudiciile uniților față de ortodocși, răspund unei

¹⁾ *Acta I congressus Velehradensis, Pragae, 1908, p. 39.*

²⁾ *Amvonul, București 1910, no. 1, p. 6.*

mentalități din Europa centrală. Dl *O. Ghibu*, pe lângă toate greșile ce i-se atribue de unii, a făcut un enorm serviciu cauzelor, arătând că Românii nu mai trebuie să judece Roma în lumina prejudecăților protestantismului german. Iar eu zic că și uniții trebuie să se ferească a vedea în ortodocși numai ceea ce au auzit în anumite școli.

Educația de care vorbim, nu se face numai prin școală; ea se face prin întreg felul nostru de a vorbi, de a ne manifesta, în public, în particular, cu vorba și în scris. O mare parte de vinovăție o are, fără îndoială, presa deoparte, de alta parte unele din *oficialitățile bisericești*.

Aici eu ca unit, nu pot să spun decât ceea ce eu cunosc și pot să reclam. Și va admite oricine, că noi fiind în minoritate față de ortodocși, avem mai multe de reclamat. Ortodoxia română din Ardeal — cu atât mai vărtos cea din Regat — a intrat în România mare cu ideea, că țara aceasta are să fie și în viitor stat ortodox. Ba unul dintre ierarhii ortodocși ai Ardealului a emis la 1921 ideea de a nu-și da odihnă, până nu va vedea pe uniți înțorși la legea de mai înainte. Ideea s'a compromis, iar raporturile dintre cele două biserici au fost stabilite prin legi și acte fundamentale. Ar urma deci să se aplice dictonul: „clara pacta, longa amicitia“. Cu toate acestea, mai sunt unii cari cred că pot să ignoreze realitatea.

3. Cari sunt urmările rivalităților și fricțiunilor profesionale pentru viața noastră bisericească, socială, culturală și națională în genere?

Aici ar fi multe de zis, dacă urmările din chestiune nu ar fi atât de notorii, încât să nu fie nevoie a le mai înșira.

Ostilitate, pe toată linia. Actele de ostilitate au ca efect o stânjenire a progresului pe terenul vieții bisericești și o demoralizare pe toate celealalte terenuri. În sine faptul dușmăniei e demoralizator pentru popor. Cum se vor edifica oamenii într'un sat, unde cei doi preoți români nu fac alta decât să se dușmănească reciproc? unde, dacă se întâlnește omul cu preotul său, nu aude alta decât vorbindu-se rău de ceialalt? Dacă la o biserică se începe ceva, cei de dincolo îndată caută să strice. Dacă creștinii uneia dintre biserici se ceartă cu popa lor, numai decât aleargă la cealaltă; dacă unii își fac o petrecere, ceialți caută să o strice. Ura confesională merge atât de departe, încât nu se liniștește nici în fața morții și produce zarvă și la înmormântări. Mai anii trecuți, când s'a dat un ordin pentru apărarea cimitirelor ortodoxe față de sectari, au fost tratați la fel și

Românii uniți în satele unde aveau uzul comun al cimitirului și au trebuit îngropați în cimitirul catolic nemțesc, ori să treacă cu mortul peste gard, cum s'a făcut la Lugoj.

Cu scandalul în jurul deposedării unor biserici am ajuns de poveste.

E inutil să mai spunem, că dacă un preot ține de un partid politic, celalalt ține de celalalt. Așa e trasă în lupta confesională și politica de partid. Uneltesc unii împotriva altora cum numai pot. Un teren bun pentru acest scop a fost împrăștierea. Am avut ocaziunea să aud însumi la Timișoara cu ocaziunea împrăștiării unei parohii unite, pe președintele comisiei, un magistrat din regat, spunând enervat preotului ortodox, care nu mai înceta cu obiecțiunile: „Părinte, ce pagubă ai Sf. ta de-acolo, dacă și preotul unit primește pământ?...“ Și dacă ar crede cineva că așa ceva se petrece numai la sate, se înșală: aș dori să văd publicată hârtia Mitropoliei dela Sibiu înregistr. la Ministerul Cultelor no. 47307 d. 22. IX. 1924, în chestia împrăștiării episcopiei Lugojuului...

Fost-a și cazul, că având uniții în aceeași zi petrecerea lor cu ortodocșii, dar separat de aceștia, au fost împrăștiți cu jandarmii. Deci: *nici vii nici morți, nici la chestii serioase nici la voie bună, Românii de două religii nu pot fi laolaltă.* Acestea sunt urmările rivalităților și fricțiunilor confesionale pentru viața noastră bisericească, socială, culturală și națională în genere!

4. Cari ar fi măsurile practice menite să înlăture acest antagonism și să aducă pacea și liniștea între cele două biserici naționale, punându-le, cu puteri împreunate, în slujba consolidării neamului nostru? — Iată cari:

Să se facă un *acord între cele două biserici românești*; un fel de *modus vivendi*, în privința tuturor raporturilor. Ideea aceasta nu e nouă, nici nu e originală. O asemenea încercare s'a făcut la anul 1861, la inițiativa lui Șaguna, dar nu a reușit ¹⁾. La anul 1920 locțiitorul patriarhiei din Constantinopol a trimis Mitropoliei Ungro-Vlahiei o adresă, în care se insista pentru alcătuirea unui fel de Ligă a Bisericilor, după chipul Ligii Națiunilor cea fericit alcătuită. Nu știm ce s'a ales de această adresă, dar știm ce s'a ales de biata patriarhie. În ce privește necesitatea unui acord între cele două biserici ale noastre, ne referim la foarte înțeleptele cuvinte ale P. S. Sale *Iuliu Hossu* rostite în vara anului

¹⁾ A se vedea *BARÎȚIU, Părți alese*, vol III pp. 598—601.

1929, cu ocaziunea ratificării Concordatului, care a arătat, că ortodocșii noștri se duc la Stokholm și la Lausanne în loc să stee de vorbă mai întâi cu cei de acasă. „Nu sunt două biserici în lume, cari să fie atât de apropiate. Noi nu suntem în stare să aflăm o cale de apropiere între noi?..“ Și tot P. S. Sa preconiza foarte înțeleapta idee, ca apropierea între cele două biserici românești să se facă de sus în jos, nu de jos în sus.

În ce privește *obiectul unui asemea acord*, pe vremea lui Șaguna se pusese următoarele chestiuni: 1. cununiile amestecate, 2. trecerile religioase, 3. slujbele preoțești, 4 școalele amestecate. Pomenita circulară a patriarhiei ecumenice are următoarele puncte: 1. calendarul; 2. schimbul de scrisori frățești la sărbătorile mari, 3. raporturi mai familiare ale reprezentanților bisericilor, oriunde ar fi ei; 4. contactul școalelor teologice; 5. conferințe pancreștine; 6. cercetarea nepătimase a deosebirilor dogmatice de pe catedră și prin scrieri; 7. respectul reciproc al moravurilor și obiceiurilor; 8. acordarea reciprocă a caselor de rugăciuni și cimitirelor; 9. căsătoriile mixte. (Din acestea s'a realizat până acum ideea conferințelor pan-creștine, la cari însă biserica Romei nu poate lua parte din cauza situației improprii, în care ajunge credința ortodox-catolică la asemenea împărtășiri cu protestanții).

Care ar fi la noi obiectul unui acord între cele două biserici?

1. În primul rând e chestia de ordin general a *raporturilor frățești*. Altă mentalitate, alt fond sufletesc să ne impunem pe toată linia: să înceteze spiritul de dihonie; ura „grecească“ dintre noi, cari suntem un popor latin. Să nu vorbim unii despre alții, decât în mod serios și cu respectul cuvenit. Să nu generalizăm greșelile, și pentru persoane să nu condamnăm însași instituția. Această ținută să și-o impună toți, dela vlădică până la opincă.

2. În ce privește lucrul în concret, chestia calendarului, a căsătoriilor mixte, a slujbelor preoțești, a cimitirelor, a trecerilor, sunt aranjate deja prin legile și ordinele respective. Chiar și pentru trecerile preoților sunt măsuri luate de Ministerul Cultelor, cumcă dacă cineva din motive disciplinare trece la altă biserică, nu i-se aprobă salariul dela stat.

3. Este însă locul unei colaborări, mai bine zis, al unui acord, la *activitatea pastorală în fața rețelilor ce ating deopotrivă interesele morale ale ambelor biserici*. Chiar dacă nu în colaborare formală, dar în bun acord, să lucreze paralel ambele biserici pentru moralizarea poporului, pentru combaterea curentelor sectare și destructive, a alcoolului, a concubinajului și a sistemului de un copil. Să nu fie cazul, că dacă d. ex. la o biserică nu se dă des-

legare în spovedanie concubinarilor, dincolo se dă, se face chiar lo-godnă solemnă la concubinari, înainte de a-și începe această re-lație păcătoasă. La comună, la județ, în parlament, ambele biserici, ba toate bisericile din România, să lupte mână 'n mână pentru apărarea intereselor comune.

Chestiunea e că, între actualele împrejurări de la noi, *cine să iee în mână inițiativa unor asemenea înfăptuiri?*

În articolii publicați acum 8-9 ani la tema înfrățirii celor două biserici românești, am preconizat inițiativa statului prin Mi-nisterul Cultelor. Am fost combătut din partea unora cari azi poate nu m'ar combate. Mai în anii trecuți punând în discuție în coloanele revistei *Păstorul Sufletesc* chestia unirii bisericilor, am primit dela o distinsă personalitate ce semnează Ion Ceparu, un articol, în care se insista pentru inițiativa particulară, în locul acelei de stat. „S'ar putea convoca — scria autorul — o conferință religioasă mixtă compusă atât din reprezentanți ai bisericii orto-doxe, cât și din reprezentanți ai bisericii unite, sub presidenția neutră și absolut imparțială a unui academician“... ¹⁾). Sunt absolut de acord, deși e greu să găsești pe academicianul respectiv, și — precum am spus-o și altă dată — Academia a primit acum 7-8 ani să rezolve chestia unificării limbii noastre liturgice, și nu știm ce s'a putut face, căci cărțile liturgice continuă să apară ca până aci.

Ori cum, dar ceva trebuie să se facă!

Și dacă nu se poate face așa ușor *unirea bisericilor*, să se facă acordul bisericilor românești, prin eliminarea antagonismelor și fricțiunilor, și a unei ținute creștinești între ele. Căci, — ca să ne reîntoarcem la baza dogmatică — porunca supremă a Mântui-torului, *tubirea*, obligă pe biserici față de toți, deci și față de cei de altă credință. Iar porunca aceasta în aplicarea ei practică, marele părinte Augustin a formulat-o în cuvintele următoare: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas!“ Ceeace pe românește se tâlcuiește: *în cele necesare să fie unitate, în cele dubii libertate, în toate să fie dragoste...*

DR. NICOLAE BRÎNZEU

¹⁾ Vezi *Păstorul Sufletesc* Lugoj, 15 Iulie 1929.

UN MARTIR AL CREDINȚEI NOASTRE

— PREOTUL DAVID DIN VOILA —

În cei șase ani, pe cari am avut norocul să-i petrec în vremea din urmă la Roma, pe lângă studiile de drept canonic, ce trebuia să le fac în calitate de delegat al Episcopatului nostru în comisia de codificare a dreptului canonic, fiind numit și membru în comisiunea pentru adunarea izvoarelor dreptului canonic, cu însărcinarea specială de a aduna dreptul particular românesc, am cercetat cu deamănuntul diferite arhive, și în special arhiva Sacrei Congregațiuni de Propaganda Fide, de unde mi-am adunat lucruri foarte prețioase relativ la trecutul bisericii și neamului nostru. Din arhiva secretă a Vaticanului, în care am lucrat și mai multă vreme, deasemenea mi-am adunat lucruri frumoase, însă mai puține, căci pentru aceasta aveam o însărcinare privitoare la izvoarele dreptului canonic al tuturor popoarelor ce aparțin diferitelor rituri orientale. Crezând, că e păcat să rămână mai departe necunoscute aceste documente, încep a le publica.

Un document, de al cărui cuprins n'am aflat nicăiri nici o pomenire, ce l'am găsit în arhiva Congregațiunii de Propaganda, în *Miscellanea rerum valachicarum graeci ritus*, tom. I, n. III, la pagina 284, vorbește despre martiriul preotului David din Voila, întâmplat în ziua Schimbării la față a Domnului Hristos, anul Domnului 1751. În „*Unirea*”, an. XLI, n. 35 din 29 August 1931, am dat cuprinsul acestui document foarte prețios. Astăzi îi dau și textul, însoțindu-l de anumite însemnări.

Autorul documentului este protopopul unit din Făgăraș, Vasile Barani. Numele de familie al acestuia e scris în diferite feluri. Bunea îi dă *Băra* sau *Barân* ¹⁾, și chiar *Barányi* ²⁾. Nilles publică o scrisoare a protopopului, iscălită „*Basilius Barany*” ³⁾. Aceste variațiuni nu importă în acest timp, doar însuși Episcopul Petru Pavel Aron, când își face iscălitura românește, scrie Aron, cum se

¹⁾ Dr AUGUSTIN BUNEA, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dioniziu Novacovici*, Blaj 1902, p. 51.

²⁾ Op. cit., p. 197.

³⁾ NICOLAUS NILLES, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani*, Oeniponte 1885, p. 596.

pronunță de fapt, și cum îl dă și Bunea; când însă iscălește latinește, este totdeauna *Aaron*.

Întors la unire în 1738, Vasile Barani era preot la Făgăraș¹⁾, și a adus la sfânta unire o parte din Făgărășeni²⁾. Il găsim în seria protopopilor dela Făgăraș³⁾, iscăbind decretul sinodului diecezan ținut în Blaj la 25 și 26 Maiu 1739: „*Basilius Barani, Archidiaconus Fogarasiensis*“⁴⁾. Cei, cari știu că astăzi avem vicar foraneu la Făgăraș, să mai știe și aceasta, că acest titlu îl are șeful tracului numai de 150 de ani; i-l'a dat Episcopul Bob în 1786⁵⁾.

Scrisoarea din chestiune este copia ori, poate mai sigur, traducerea unui raport. Protopopul Barani nu avea — de sigur — atâta carte, ca să poată scrie latinește. Mai de mult, numele autorității ori a persoanei, căreia i-se trimitea scrisoarea, era pus adeseori numai pe dosul scrisorii, care astfel era împachetată, încât acest titlu servea și ca adresă. Hârtia făcea și serviciul, ce ni-l face astăzi plicul. Copistul, ori traducătorul care a făcut scrisoarea pentru a fi trimisă la Roma de Vicarul Petru Pavel Aron, va fi copiat și hârtia ce însoțea această copie ori traducere, de aceea a uitat să mai copieze de pe dos și titlul autorității, căreia îi era adresat acest raport.

Scrisoarea începe cu „*Rme*“, prescurtarea lui „*Reverendissime*“. Din cuprinsul scrisorii iese limpede, că acesta este cărmuitorul diecezei de Făgăraș din aceste zile. La 20 August 1751, data ce poartă hârtia, Episcopul Inocențiu Micu Klein era refugiat la Roma din fața urei ce-i purta Maria Terezia, și cărmuitorul diecezei era Petru Pavel Aron, în calitate de Vicar sau Administrator Apostolic, numit în această calitate cu scrisoarea Sacrei Congregațiunii de Propaganda Fide dela 21 Ianuarie 1747⁶⁾.

Celce a avut în mână alte scrisori, originale, sosite la Roma din Blaj, în vremea aceasta, de cari se găsesc multe în „*Miscellanea*“ de mai sus, va constata, că scrisoarea noastră e scrisă pe hârtie la fel, și chiar literele sunt identice cu ale multor hârtii de ale lui Petru Pavel Aron. În consecință avem în fața noastră o copie

¹⁾ BUNEA, Op. cit. p. 51.

²⁾ BUNEA, Op. cit. p. 57.

³⁾ Vezi *Șematismul Veneratului Cler al arhidiecezei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900*, Blaj [1900], p. 607.

⁴⁾ I. M. MOLDOVANU, *Acte sinodale ale bisericii române de Alba-Iulia și Făgăraș*, t. II, Blaj 1872, p. 86.

⁵⁾ *Șematismul arhidiecezei pe 1900*, p. 596.

⁶⁾ Scrisoarea, copiată de mine din arhiva Congregațiunii de Propaganda Fide, unde este în *Lettere*, t. 168, p. 9, am publicat-o în *Codificazione canonica orientale, Fonti, fasc. X, Disciplina Bizantina, Rumeni, Testi di diritto particolare dei Rumeni*, Vatican 1933, p. 851, n. 1199.

ori traducere autentică, căreia trebuie să i-se atribuie aceeași crezare, ca și documentului original.

În această scrisoare, protopopul Făgărașului face un raport Vicarului apostolic dela Blaj. Raportul e de mare valoare nu numai pentru importanța materiei, ci mai ales pentru faptul, că preuteasa, care descrie toată scena și istorisește peripețiile, a fost ea însăși de față, și chiar părtașe la aceste chinuri. Mărturia ei este luată sub jurământ în ultima zi a vieții sale, împrejurare care e de o covârșitoare importanță; căci a spune ceva cu limbă de moarte, când te simți deja aproape de Judecătorul cel aspru, înseamnă a-ți desface inima în chipul cel mai sincer. După cum sunt de scumpe vorbele martirilor cele din urmă, tot așa ne este și nouă de scumpă mărturia acestei martire, dela care nici numele nu-l cunoaștem. Câți martiri de aceștia vom mai avea noi, despre cari și noi putem spune cu inscripția veche: „quorum nomina Deus scit“¹⁾.

Pe preotul David, care a fost omorît de Luterani în chipul cel mai barbar, protopopul îl laudă pentru constanța lui în unirea cu Roma și pentru hărnicia lui în slujba preoțească. Pe vremea aceasta, după informațiile ce le-am putut avea, între Voileni și Sașii din Cincul mic a fost un conflict pe tema agrară. Din documentul nostru nu apare nici cea mai slabă urmă a acestui conflict. Cum se poate erua din document, pământul în care voia părintele David să așeze Sfânta Cruce era proprietatea părintelui David. Conflictul fiind între Voileni și Sașii din Cincul mic, ar fi maltratată Sașii și pe credincioșii, cari au fost însoțit pe preot. Acest lucru neîntâmplându-se, e limpede, că Luteranii, prin purtarea lor așa de sălbatcă, au dat în credința noastră, având poate în gând risipirea turmei, după vorba Scripturii: „Bate păstorul, și se vor risipi oile“²⁾. *Odiūm fidei*, pentru care sunt uciși martirii, apare, fără nici o îndoială, din următoarele:

1. Luteranii, cari au omorît pe preotul David și pe soția lui, în însăși maltratarea acestora, își bat joc de Sfintele Taine, și în special, de Sfânta Cuminecătură. Nestor, alt preot din Voila³⁾, fiind avizat de cele ce s'au întâmplat, cum sta, împreună cu alți Voileni, pe celalalt țărmure al Oltului, strigă la Luterani: „Vecinilor, decumva mai suflă, lăsați-ne să-i întărim cu Sfintele Taine și să-i cuminecăm după legea noastră!“ Luteranii îi răspund așa de necuviincios, încât lucrul ți-s'ar părea cu neputință, dacă nu l'ar is-

¹⁾ PAUL ALLARD, *Histoire de persécutions pendant les deux premiers siècles*, ed. II, Paris 1892 p. 458.

²⁾ ZAHARIA 13, 7.

³⁾ *Șematismul arhidiecezan din 1900*, la pag. 638, vorbește de „popa Nistor“, care nu era unit.

torisi o ființă în doaga morții, pe care o apăsau foarte greu loviturile lor. Răspunsul lor este următorul: „Este aici un excrement, cu care îi vom cumineca“. Iar unul, mai nerușinat, a slobozit... un vânt, și a zis: „Aceasta este cuminecătura voastră!“

2. Dacă pornirile Sașilor luterani n'ar fi avut alt motiv ca substrat, decât conflictul pe tema pământurilor, s'ar fi putut considera satisfăcuți, omorând pe preot și pe preuteasă. Este însă exclus, ca să fi fost conflictul cu pământul între un biet preot român și atâția Sași, cari au fost așa de privilegiați în Ardeal. Dar Luteranii nu țintesc numai la suprimarea preotului și a preutesei, ei își bat joc și de Sfânta Cruce. Căci, după ce trântesc la pământ pe preot și preuteasă, îi trag la Crucea, pe care preotul voia să o așeze în pământul său, îi desbracă, îi întind pe Cruce, dintâiu pe preot, și deasupra lui pe preuteasă, și atâta îi bat, de curge sângele șiroaie pe Lemnul Sfânt. Iar când au văzut acest lucru, unul din eroii zilei, care e pomenit în raport de două ori, aruncă o blasfemie: „Aceasta este cinstea Crucii voastre!“ Dar despre Sfânta Cuminecătură ce vorbe blasfeme zici?

Scrisoarea de față este mărturia preutesei. După ea trebuia să urmeze ancheta, despre care spune protopopul Barani că va stabili mai multe. Nu știu, dacă această anchetă a mai avut loc, ori ba. Am rugat pe niște prieteni, cari au cercetat atât arhiva prefecturii de Făgăraș, cât și cea vicarială, după ce eu cercetasem cu deamănuntul arhiva metropolitană dela Blaj, unde nu am găsit nici o urmă de acest lucru. Relativ la arhiva prefecturii, mi-s'au comunicat următoarele: „...a fost un prefect... care, cu intențiuni de a strica tot ce are pecetea dominației trecute, sau din nepricepere, a răvășit arhiva și a pus în vânzare multe acte de valoare ale trecutului“. Cine știe, pe unde pot să rătăcească foile, cari ne-ar putea desvăli martiriul preotului David și al soției lui?

Dar aici e imposibil să te oprești, fără să faci o observație usturătoare. Adevărat, că perfecții nu trebuie să aibă în Țara Românească nici o diplomă; dar ar trebui să fie o lege, care să-i împiedece a se mai amesteca în treburi, cari nu sunt de nasul lor! Altfel cele mai importante hârtii ajung să învălească slănina și carnea de prin măcelării, ori ajung în mâinile acelor, cari au tot interesul să le dosească.

În arhiva vicarială de asemenea nu s'a aflat nimic referitor la această chestiune. Pe vremea aceasta, protopopii nu păstrau ciornele. La Roma, am cercetat mai mult, pe toate căile, cari îmi puteau da cea mai mică indicație; dar n'am aflat nici scrisoarea Vicarului dela Blaj, care trebuia să întovărășască actul nostru.

Premițând aceste notițe, dau însuși textul latinesc al scrisorii, și după el traducerea.

Rme.

Humillime hisce maximo quidem Cordolio, et pro obligatione certiorum facio R. P. Vram. Die Martis (qui fuit Festum transfigurationis, iuxta Vetus) R. P. David, Parochus Voilensis cum sua Uxore et quibusdam Parochianis efferendo unam S. Crucem suo curru, quo eam trans flumen Alutam in suo proprio fundo honori publico elavaret (sic!). Et postquam incepisset vellicare Cruci foveam, Saxones Kis Csinkenses Variis Armorum generibus Supervenientes et intrantes in fundum Parochi, et si hic reclamasset repellereque voluisset, sub poena flor. 500, solenniter protestans: hi tamen venientes eumque assequentes, ad Terram subito prosternunt, palis ei caput percutiendo falcibusque eum secando, deinde assequendo etiam Mulierem Suam Similiter terrae prosternunt, et sic ambos rapiendo ad Crucem retrahunt fortissimè eos dedolendo, denudant, Supra Crucem extendunt, inferius quidem Sacerdotem et supra eum Uxorem Suam, dicendo Saxonum unus Georgius Vlegern¹⁾ nomine: Hic est Honor Crucis Vestrae & sic eos flagellarunt et cruciarunt, Donec Crux tota Sangvine manaret à caesionibus falcium eorum, tandem deponendo eos de Cruce. Sacerdotem injecerunt per pedes in Currum, Mulierem acceperunt per pedes et caput, et Mechil filius Anes Csinkul furca ferrea in parte S. V. [= sit venia] posteriori nudata. Sicque ipsam proiecit supra sacerdotem dicendo Georgius Vlekern²⁾ Saxonice: animo, occidite et Mulierem, quia haec nos tradet et peribimus, sed illa intelligens Saxonice, finxit se jam mortuam esse, deinde ferrendo eos curru usque ad Alutam; Ecce ex alia parte fluminis stant omnes Valachi Voilenses rei eventum expectantes; quò visò Saxones Lutherani excipiunt continuò rotas currus omnes quatuor caditque super Axes, et sic eos extrahunt de curru, veluti canes mortuos carnifex; et hi nudi manentes usque in diem alterum, steterunt Armati Saxones, prohibentes nequis nostrum ad eos transire attentaret, deinde P. Nestorius Voilensis clamavit: Vicini! permittite, si ad huc spirarent ut eos muniamus Sacramentis et Communione juxta ritum nostrum, sed Saxones secum maxime tumultuantes, intellexit Uxor Sacerdotis, quod dixerint: est hic unum S. V. [= sit venia] Merdum quo nos eos Communicabimus, item alter pepedit et dixit: haec est Communio Vestra; Tandem advesperascens constituerunt Saxones Vigiliis et abiverunt. Postea mulier tantisper in se rediens, aquam ad bibendum petivit a Paulo Filio Giopek. Sed illi responderunt dabimus tibi Urinam in os ut bibas tu. Mane altero Paulus Giopek clamavit ad Voilenses: Vos eos jam custodite, nos Abimus. Popa Vester jam mortuus est, sed

¹⁾ S'ar putea citi și Viegera.

²⁾ S'ar putea citi și Viekera.

uxor eius nondum & sic transeundo et ferendo eos in Pægum, Sacerdotem Sepelliverunt, Uxor autem eius ad hodie protrahendo Animam et jam Agonizans mihi, deplorabilem Domum eorum una cum meo jurato ex Bethlyan adeunti narravit, et fassa sub juramento est haec superius scripta; Interim in Inquisitione rei plura prodibunt, nam viderunt et audierunt Pagi in circuitu. Haec Nota volumus Vrae P. humillime etiam rogantes ut serio de hac re cogitare et in locis debitis pro dignitate hoc Sacrilegum et plus quam Tyrannicum facinus urgere dignaretur, Cum aliunde miser Martyrizatus Sacerdos in S. Unione constantissimus semper fuerit multumque Ecclesiae serviverit, secus nos hic per Haereticos circum Via nos omnes perire debemus.

Voilae, 20 Augusti 1751. — Basilius Barani — Archidiaconus Fogarasiensis.

In traducere românească:

Reverendisime, Prin acestea înștiințez pe Păr. Rvsm. cu cea mai mare smerenie și din datorință. Marți, când a fost sărbătoarea Schimbării la față după calendarul vechiu, Onoratul Părinte David, parohul Voilei, împreună cu soția sa și cu câțiva parohiani, ducea cu carul său o Sfântă Cruce, ca să o treacă dincolo de Olt în pământul său, și să o ridice pentru cultul public. După ce a început a săpa groapa pentru Cruce, au venit Sași din Cincul mic, înarmați cu diferite arme, și au intrat în pământul parohului, cu toate că el a reclamat și a voit să i alunge, sub pedeapsă de 500 floreni, și a protestat solemn. Aceștia au venit totuși, și prinzându-l îl trântesc îndată la pământ, lovindu-l cu pari peste cap, și tăindu-l cu coasele (ori: cu secerile). Prinzându-i după aceea și femeea, o trântesc și pe ea la pământ, și luându-i pe amândoi, îi târăsc la Cruce, pricinuindu-le dureri foarte mari; îi desbracă în pielea goală, îi întind pe Cruce, din jos pe preot, și peste el pe femeea lui, zicând unul dintre Sași, cu numele Gheorghe Vlegern: „Aceasta este onoarea Crucii voastre!” Și astfel i-au bătut și i-au chinuit, până când toată Crucea era acoperită cu șiroaie de sânge de tăieturile coaselor (secerilor) lor. Pe urmă i-au luat de pe Cruce. Pe preot l-au svârlit de picioare în car; iar pe femeie au prins-o de picioare și de cap, iar Mihaiu, fiul lui Haneș Cincul (a luat-o) cu furca de fier în partea (să iertați) — dinapoi desvălită, și așa au aruncat-o peste preot, zicând Gheorghe Vlekern: „Curaj! Omoriți și pe femeie, căci ea ne-ar putea descoperi și ne vom prăpădi!” Înțelegând însă ea săsește, s'a făcut că e moartă. Apoi i-au dus cu carul până la Olt. Iată de cealaltă parte a râului stăteau toți Românii din Voila, așteptând să vadă sfârșitul. Observând aceasta Sașii luterani, numai decât scot toate patru roatele dela car, și acesta cade pe osii; iar

ei așa îi trag din car, cum trage hingherul pe câinii morți. Rămânând ei goi până a doua zi, au stat de strajă Sași înarmați, oprind să nu încerce cineva dintre ai noștri să treacă la ei. Apoi a strigat părintele Nestor din Voila: „Vecinilor, de cumva mai suflă, lăsați să-i provedem cu Sfintele Taine și cu Cuminecătura după legea noastră!“ Sașii făceau sgomot mare între ei, dar totuși a înțeles soția preotului, că au zis: „Este aici [să iertați] un excrement, cu care îi vom cumineca“. Iar altul a slobozit.. un vânt, și a zis: „Aceasta este cuminecătura voastră!“ Inerându-se, Sașii au pus străji, și s'au depărtat. După aceea revenindu-și femeea, a cerut apă de beut dela Pavel, fiul lui Giopek. Inșă ei i-au răspuns: „Ne vom urina la tine în gură, ca să beai“. A doua zi dimineața, Pavel Giopek a strigat la Voileni: „Păziți-i voi de acum, căci noi plecăm. Preotul vostru e mort deja, dar soția lui încă nu“. Trecându i dincolo, i-au dus în sat. Pe preot l'au îngropat, iar soția lui și-a târît sufletul până astăzi; și fiind în agonie, mi-a istorisit mie, care am venit la casa lor vrednică de compătimire împreună cu juratul meu din Beclean, și mi-a mărturisit sub jurământ lucrurile acestea, ce le-am scris mai sus.

Din anchetă vor trebui să iese la iveală mai multe, căci acestea le-au văzut și le-au auzit satele din jur. Acestea am dorit să Ți-le facem cunoscute, Părinte, rugându-Te să te gândești serios la acest lucru și să binevoiești a urmări, cum se cuvine, la forurile competente această ticăloșie sacril-gă și mai mult decât tirană, mai ales că bietul preot martirizat a fost în totdeauna statornic în Sfânta Unire și a servit mult Biserica; altfel noi toți cei din împrejurimi va trebui să pierim aici din cauza ereticilor.

Voila, la 20 August 1751. Vasile Barani protopopol Făgărașului.

Dr. IOAN BĂLAN

VECHI VIZITAȚII CANONICE ÎN ARDEALUL VEACULUI AL XVIII-LEA

II.

În cursul vizitației canonice a lui *Rednic în părțile năsăudene*, a avut loc și un sinod protopopesesc, ale cărui acte ni s'au păstrat. Sinodul s'a ținut în Năsăud chiar, unde vlădica și-a petrecut ultimele zile ale lunii Decembrie (între 28—31).

Fiind actele sinodale protopopești deosebit de rare, iar de altă parte cuprinzând date interesante privitoare la situația în care se găsea clerul și biserica românească în acele vremi, le reproducem în întregime:

„Anul domnului 1767 Decembrie 19 în vidicul Rodni în sat Năsăud, în casa cinstitului preot Tănasia, fiind adunat tot soborul eparhiei dela Năsăud după vizitația vlădicească aceiași eparhii, după ce s'au făcut învățătura din parimeu dintăiu a lunii lui Septembrie din Mineiu cum să blagoslovesc cei ce păzesc poruncile și învățăturile și judecățile Dumnezeiești, preoților pentru îndreptarea și plinirea datoriei sale s'au poruncit aceste:

1. Învățătura creștinească la Blaj în 1763 tipărită toți preoții să și-o câștige, să o procitească și dintr'ânsa învățătura creștinească pe rând în Dumineci și sărbători poporenilor săi să o spue și să o tâlcuiască.

2. Din păucenii sau ucetealnela ciale mai nouă căzania a doua zi de Rusalii în biserică să nu se cetească, fiindcă în celelalte vechi păucenii din București la Govora tipărite și întru altele mai vechi muscălești acia cazanie nu se găsește ci altele împotriva aceea.

3. Slujbele bisericeii mai ales sf. liturghie preoții să o învețe a o slugi la Năsăud dela preoții cari se văd a ști bine a slugi după tipic și obiceiul bisericii dela scaunul arhieresc, și fără de atestația sau carte de încredințare aceloraș nu se vor cunoaște ca niște procopsiți între acele slujbe.

4. S. Pricestanie pentru cei bolnavi a o găti peste an iarăș să învețe dela acești preoți și adesea mai puțin până în 14 zile măcar odată să cerce de se va arăta spre stricare, îndată la liturghie să o potrivească și să sfințiască altă cuminecătură.

5. Să nu cunune fără numai trei și pe ai săi poporeni treaji și ispovediți înaintea sfintei liturghii sau după sf. liturghie.

6. Pravila bisearecii precum se poruncește în Pravilă glava 72 să o isprăviască în biserici în zile de duminică și sărbători, iară într'alte zile pe unde li se va întâmpla a se găsi. De cărți spre acea treabă, câte s'au tipărit până acum în Blaj, să se câștige.

7. Treji și cu pildă bună să se poarte înaintea tuturor ca să ieie pildă bună toți dela ei întru ținerea poruncilor lui Dumnezeu și a bisericeii, pentru aceea nimenea la crâșmă să nu se găsească, cum opresc sfintele canoane.

8. Curățenia care se cuvine preoților mai mare decât mirenilor după porunca s. canoane și a pravilei să o păzească.

Și fiindcă acum încă n'au protopop cu așezământ, până la altă rânduială a noastră, în trebile și nevoile sale îl vor cunoaște pe protopop Daniil dela Monor ca pre un inșpector, dându-i toată ascultarea și supunerea ca unui protopop, precum și săborul aceasta dela noi au poftit, însă ne-au rugat ca unele trebi mai ușoare ale eparchiei pentru depărtarea protopopului să le poată cineva în eparfirie carele ar fi mai vrednic și le-ar putea să le isprăviască și aceasta noi o am îngăduit, numai să fie după socoteala și înțelegerea numitului mai sus inșpector. Dat Năsăud 1762, 29 Dechemvrie.

Supt aceste mai sus rânduite s'au dat și la eparchia Sas-Mireșului cu acest adaus după al 7-lea punctum.

9. Preoții să fie umiliți, blânzi, pă nimenea să nu ocărască sau cuvânt de hulă nimărui să nu zică, nici să se sfădească.

10. Preoții să nu se strămute dintr'un loc într'altul fără de știrea scaunului vlădicesc.

11. Cele bisericesti să nu se înstrăineze dela o biserică la alta, nici zestrele bisericesti măcar de ce feliu ar fi înstrăinate dela biserică să le părăsiască preoții și protopopul, ce în tot chipul să se străduiască după îndreptarea legilor din lăuntru și din afară și după privilegiumurile bisericii ale dobândi îndărăpt la biserică dela care s'au înstrăinat“.

*

La sfârșitul anului 1768 Rednic a început vizitarea *Țării Făgărașului*. Inceputul l-a făcut cu satul *Dejani* în 24 Decemvrie. Parohia are un singur rând de odăjdii, potirul și discul sunt de argint. Cărțile bisericesti le are pe toate. Biserica e zidită pe timpul lui Atanasie Anghel. Are trei preoți: Radu, Vasile și Gheorghe, toți trei sunt oameni onești și cu bună reputație; predică în Dumineci și sărbători și poartă haine lungi. „Protocolul“ accentuiază că nu au nici o supărare din partea miliției (e vorba de miliția de graniță înființată de curând).

În 25 Decembrie vlădica vizitează cele două *Berivoie* — *Berivoiul mare și Berivoiul mic*. În cel dintâi biserica e de piatră și foarte veche, în al doilea e renovată. Ambele au fost zidite de „unii boieri“. Nici una n'are cărți bisericești, iar preoții fac slujba din cărțile proprii. Nici antimis nu au dela episcopi „legiuți“. În *Berivoiul mare* potirul e de plumb, în *Berivoiul mic* de lut. Întâiul are un preot, al doilea doi, sfințiți toți în Muntenia și toți oameni cu bună reputație. Poartă haine lungi și explică *Invățătura bisericească* (apărută la Blaj în 1763), însă poporul fiind prea ocupat cu muncile face puțină ispravă în materia celor sfinte. De aci trece la *Sebeș* (26 Decembrie) a cărui biserică e de 30 de ani și a fost zidită de preot. Antimisul îl are din Moldova. Cărți de slujbă una singură: Testamentul nou, sigur cel dela 1648 tipărit la Bălgrad. Preoți sunt doi: Iacob și Toma. Cel dintâi a fost hirotonit în Muntenia, al doilea la Oradea. Amândoi explică cu spor *Invățătura creștinească* și poartă, în cursul slujbei, haine lungi, iar când sunt la lucru, haine comune.

La 27 Decembrie Rednic era în *Bucium*, a cărui biserică e nouă, de abia șase ani. Are toate cărțile de slujbă afară de Mineiu și un singur rând de odăjdii dăruite de un negustor. Parohia are 2 preoți: David și Iacob, acesta sfințit în Muntenia. Amândoi au reputație bună, explică *Invățătura creștinească* și poartă haine lungi. În ziua următoare vizitează *Șinca*. Satul are două biserici: una veche, părăsită, alta nouă zidită de un „boier“ și de un preot, care a fugit apoi în Muntenia. Biserica are patru rânduri de odăjdii, toate slabe, iar cărți: Mineiul Mare, Evanghelie, Apostol, Psaltire, Liturghier, Triod și Penticostar. Preotul se numește Teodor și a fost sfințit de episcopul Dosofteiu din Maramureș și primit de Inochentie Klein. E preot bun. În *Țințari*, pe care Rednic l-a vizitat în 30 Decembrie, i-s'au prezentat toți soldații ortodocși cu preoții lor. Au refuzat să-și arate cărțile bisericești românești scrise contra unirii și a papei dela Roma. Spuneau că dacă vor trece la unire brașovenii de care atârnavă ei, vor trece cu toții, și ei. Altfel nu. La 1 Ianuarie vlădica era în *Tohan*. Ofițerii de aci sunt mari dușmani ai unirii și i-au învățat pe soldați să nu-i dea episcopului nimic fără bani. Biserica e veche, zidită de câțiva credincioși, cari refuzând să se înroleze în regimentul de graniță, au fost scoși din sat. Cărți: Mineiu slavon, Liturghier de Blaj; antimis dela Rednic însuși. Preoți sunt doi: Ilie Halmagyi și Many Clocoțian. Așa bea. Poartă haine lungi și explică „*Invățătura creștinească*“, însă au o reputație îndoielnică.

În 6 Ianuarie sunt vizitați *Mărginenii*. Biserica e foarte veche,

de circa 300 de ani, zidită de vechii boieri ai satului. Are un singur rând de odăjdii; antimis dela Klein. Cărți: Mineiu mic românesc, Penticostar, Octoich mic, Paucenii două: una de Govora și una de Moldova. Satul avea și o mănăstire distrusă pe timpul revoluției lui Sofronie. Sunt cinci preoți: trei slujesc în parohie, ceilalți în alte comune, însă locuiesc aci. Toți sunt cu nume bun, explică Invățătura creștinească și poartă haine lungi. *Vadul*, vizitat în ziua următoare, are o biserică reparată de patru ani de soldații uniți. Lipsesc odăjdiile, neavând decât un stichar. Cărți: Liturghier, Catavasier și Psaltire. Preoți sunt trei, toți hirotoniți în Muntenia. Al treilea e „suspect de schismă“ și cu nume rău. Preoții nu au Invățătura creștinească; a dat fiecare câte 17 cruceri protopopului să le-o cumpere din Blaj, însă acela le-a mâncat banii și nu le-a cumpărat-o.

În 8 Ianuarie Rednic era în *Ohaba*. Biserica foarte veche, zidită de „boieri“, are un singur rând de odăjdii, iar cărți: Mineiu slavonesc, Apostol, Evanghelie, Catavasier, 2 Octoichuri și o Cazanie. Potirul e de plumb. Preoți sunt doi: unul sfințit de Klein, iar celalalt în Moldova. Întâiul — îl chema Nedelcu — e bețiv și „scandalos“. Poartă haine scurte și sunt școși și ei la lucru în rând cu credincioșii. În aceeași zi a vizitat și *Hersenii*, unde biserica e zidită de tricesimator-ul Mateiu Szegeci din Veneția, care a dat în acest scop, înainte cu nouă ani, 300 floreni. Cărți: Evanghelie și Octoich, amândouă de Blaj, Mineiu slavon și un Triod, care e amanetat protopopului Constantin din Făgăraș, pentru că preotul Mihai n'a plătit catedralic (taxa anuală pentru vlădică) și Penticostar de Râmnic. Antimisul e dela episcopul Aron. Preoți sunt doi, dintre cari unul a fost hirotonit în Muntenia. Ambii poartă haine lungi și au nume bun.

În 10 Ianuarie vlădica era în *Copăcel*. Satul avea biserică de piatră, zidită înainte cu 44 de ani de boierul Mihai Deac. Odăjdii un singur rând; antimis dela Patachi. Potirul și discul erau de plumb curat. Cărți: Mineiu slavon, Penticostar slavon, Octoich mic românesc și o Evanghelie românească veche din Muntenia. Preoți doi, unul sfințit în Muntenia iar celalalt, cu îngăduința lui P. P. Aron — atunci vicariu — în Oradea. Amândoi explică Invățătura creștinească și poartă haine lungi. *Ilenii*, vizitați în ziua următoare, aveau o biserică de o sută de ani. Aceasta avea o singură carte: Psaltirea. Preoți doi, ambii sfințiți în Muntenia. Unul primit de vlădică P. P. Aron, iar celalalt slujește numai cu autorizația protopopului. Amândoi explică Invățătura creștinească, pe care poporul întrucâtva (aliquantum) o și înțelege. Întâiul preot are nume

bun. In 12 Ianuarie a vizitat *Răușorul*. Preste noapte oamenii au fugit din sat, ca să nu trebuiască să meargă la biserică și să-l asculte pe vlădica. Preotul e sfințit în Muntenia și n'are Invățătura creștinească. In *Hurezul*, vizitat în 13 Ianuarie, biserica e zidită de preotul Samoilă și sătenii Ioan Bența și Aldea Sasul înainte cu 25 de ani. Avea o singură carte: Testamentul nou. Preotul se numia Nicodem. In ziua următoare sunt vizitați *Săsciorii* a cărui biserică a fost zidită înainte cu 90 de ani de Șerban Tlabo. Cărți: Mineiu slavonesc și Testamentul nou. Potirul de plumb, iar antimisul dela vlădica Patachi. Hainele preotului nu-s destul de lungi. Dela Săsciori Rednic trece — în 15 Ianuarie — la *Făgăraș*, unde l-a primit lumea oficială. Biserica e zidită de Cantemir Vodă din Muntenia și are clopote de o singulară armonie (singularis harmoniae). Odăjdii are trei, dintre cari un rând i-a fost dăruit de vlădica P. P. Aron; cădelnițe două: una de argint și una de aramă. Asemenea are două potire: unul de argint, iar celălalt de plumb. Pixida e de argint (singura biserică în care se amintește pixida!). Cărți: Mineiu slavonesc pe zece luni, Triod slavonesc, Evanghelie româno-greacă, Apostol, Cazanie, Biblia (sigur cea din 1688), Pravilă românească, Molitevnice din Muntenia, Liturghier românesc, Catavasier, 2 Psaltiri, Testamentul nou dela Bălgrad, Penticostar slavonesc, Mineiu mic românesc, Octoih mic românesc și un Triod, românesc și el. In oraș sunt doi preoți, cari amândoi îndeplinesc și funcțiuni protopopești: Vasile și Constantin. Vasile are leafă dela împărăteasa de 150 florini pe an.

Episcopul Rednic a petrecut în Făgăraș până în 18 Ianuarie când vizitează satul *Vaida Recea*. Locuitorii de aci nu au biserică și umblă la slujbă în *Telechi Recea*. Biserica din acest sat a fost zidită înainte cu 60 de ani cu ajutorul voevodului Ștefan din Muntenia. Cărțile: un Mineiu slavonesc, Triod slavonesc de București, Evanghelia, Liturghierul, Biblia, Octoihul, Penticostarul slavonesc precum și odăjdiile (trei rânduri!) au fost dăruite de voevodul amintit. Dintre cărțile și odăjdiile primite dela el au fost înstrăinate: Triodul românesc se afla la preotul unit Pantelimon, care mai înainte l'a ascuns iar acum spune că e al său; Mineiul cel nou românesc — acesta cumpărat de popor! — când biserica a fost dată neuniților a ajuns și el în stăpânirea lor, iar când biserica a fost restituită uniților, Mineiul n-a fost restituit. Se spune că a fost furat, dar ori a fost furat ori nu, preotul neunit trebuie să dea seamă de el. Un Octoih mare rutean este la preotul unit Ianea, apoi o cruce frumos împodobită se găsește în biserica unită din Sevestreni. Au fost acolo și două mănăstiri, arse pe timpul

mișcării lui Sofronie. Din odăjdiile lor, un rând e la preotul neunit din Vaida-Rece. Preoți sunt patru: trei în Vaida-Rece și unul în Telechi-Recea. Toți au fost sfințiți în Muntenia și toți au învățătura Creștinească pe care o explică poporului.

În 19 Ianuarie vlădica era în *Breaza*. Aci a fost rău primit; nici lumină nu i s'a dat. Biserica e veche de 240 de ani. Cărți: Mineiu și Triod. Odăjdii: un rând. Preotul se numia Bucur și a fost hirotonit în Muntenia. În *Lissa*, vizitată în 21 Ianuarie, nu se găsea nici un ortodox. Parohia avea două biserici, una mică nouă, alta veche de o sută de ani, zidită de un boier din Muntenia. Un singur rând de odăjdii făcut de soldați dintr'un material numit carton (ex materia carton vocata). Cărți: Mineiu mare românesc, Triod din Muntenia, Strajnic, Evanghelie de Blaj și Testamentul nou de Bălgrad. În sat era și o mănăstire, care a fost arsă în urma revoluției lui Sofronie. Protopopul Vasile din Făgăraș n'a mai fost aci de trei ani. Preoți sunt doi, Moisa și Ioanichie, amândoi hirotoniți în Muntenia și amândoi oameni puțin onești. Protopopul însă tace fiindcă Moisa i-a înzestrat două fete. Preot cum se cade e numai călugărul Isaia. Despre protopopul Vasile se mai spune că dela slujitorii bisericii (cântăreți, crăstnici etc.) încasează când îi numește 50 de cruceri, apoi câte un mariaș anual. De obicei însă îi schimbă în fiecare an ca să poată încasa cei 50 de cruceri. Pune cântăreți, cari nu știu cânta. Pe cei cari știu cânta bine nu-i numește dacă nu-i dau trei mariași.

În 24 Ianuarie vizitează *Sâmbăta de sus*, ai cărei proprietari sunt boierii Brâncovineni din Muntenia. În sat e mănăstire și întreagă Țara Oltului ascultă de călugării ei. Sunt „mali schismatici“. Locuitorii i-au dat episcopului casă și masă numai siliți. Însemnările despre *Viștea*, vizitată în ziua următoare, nu cuprind nimic. În 26 Ianuarie vlădica era în *Ucea de sus*. Biserica de lemn. Antimisul foarte vechiu. Protopopul — cunoscutul Vasile din Făgăraș — i-a pedepsit pe preoți cu 12 floreni pentru că au liturghisit cu un preot neunit. Preoți sunt trei, bogați, neglijenți, nesupuși, și nu-și prea bat capul cu cele sfinte și nici nu poartă haine lungi, clericale (Presbyteri divites et negligentes, inobedientes, divina non multum curantes nec in vestitu clericali). *Arpașul de sus*, vizitat în 27 Ianuarie, și *Cârțișoara* vizitată în 28 Ianuarie nu au biserici unite, iar aceasta din urmă nici credincioși uniți. În *Porumbacul de sus*, vizitat în 29 Ianuarie, erau două biserici: una unită folosită de soldați, alta neunită. Preot (unit?) nu e în sat, fiindcă cel care a fost și-a luat a doua nevastă pe care o ține și acum acasă la el, și de-aceea locotenentul i-a tăiat barba. Din *Sărata*, vizitată în 30 Ianuarie, episcopul n'are nimic de notat. În

ziua următoare e în *Scoreiu*, a cărei biserică e de lemn și a fost făcută înainte cu 68 de ani. Are un rând de odăjdii dăruite de un boier din Muntenia. Antimisul era dela vlădica Patachi. În sat sunt doi preoți, unul sfințit de Meletie dela Oradea, iar al doilea a fost sfințit în Țara românească.

Din *Scoreiu* trece la 1 Februarie în *Arpașul de jos*. Biserica de lemn, foarte veche, avea o singură carte: *Cazania*. În sat a fost și o mănăstire, dărâmată ca atâtea altele de generalul Bucow. Fânațul și clopotul bisericii l-a luat proprietarul locului, Ladislau Teleki. Preoți sunt doi, însă ar fi necesar și al treilea, fiindcă unul din cei existenți e incapabil de a sluji (*incapabilis*). În ziua de Crăciun, notează Vlădica, au fost scoși soldații din biserică și astfel a rămas goală și fără cântăreț, crâsnic și clopotar.

În *Ucea de jos*, vizitată în ziua următoare, nu era nici un unit. În schimb satul avea 5 preoți neuniți. În 3 Februarie a vizitat satul *Corbi*, care nu avea biserică, dar avea doi preoți: unul sfințit la Oradea de Meletie, iar al doilea în Muntenia. În 6 Februarie episcopul era în *Beșimbac*, unde notează cu amărăciune: *debilem subsistentiam nobis dederunt*. Satul avea două biserici: una unită, cealaltă ortodoxă. Cea dintâi avea un rând de odăjdii; cărți: *Octoih*, *Penticostar* românesc, *Cazanie*, *Strașnic* și *Testamentul nou*. Preoți erau doi, însă numai unul locuia în sat. Și *Voivodenii mari*, vizitați în ziua următoare, au dat vlădicului și însoțitorilor *debilem intertentionem*. Biserica satului e foarte veche (*antiquissima*), dar nu are decât un rând de odăjdii și cărți: o *Cazanie* și *Testamentul nou* dela Bălgrad. În aceeași zi au fost vizitați și *Voivodenii mici*. Și biserica de aci e foarte veche, însă în stare slabă. A fost zidită de „boierii“ din sat. Are un rând de odăjdii dăruit de episcopul Inochentie Klein. Cărțile le-au luat ortodocșii; *Cazania* și *Evanghelia* se găseau la un slujbaș al baronului *Bruckenthal*, *Ion Stelea*, și la el se părea că era și acoperemântul de pe altar pe care nu voia să-l restituie bisericii. Era un singur preot, despre care episcopul notează că era *honestus*. *Subsistentiam mediocrem* i-au dat lui *Rednic* și credincioșii din *Ludîșor*, vizitați în 8 Februarie. Biserica aci era de lemn și foarte slabă (*debilissima*), atât de slabă încât s. taine erau amenințate să fie luate de vânt. Preoți doi: unul sfințit la Arad de episcopul neunit, iar al doilea în Muntenia. Tot acolo au fost sfințiți și cei doi preoți din *Iașii* vizitați în ziua următoare, a cărei biserică de piatră era în stare bună. Nu avea însă decât un *Penticostar* slavonesc și *Testamentul nou*.

În 13 Februarie *Rednic* era în *Netot*, care nu avea nici un neunit. În biserică s'au găsit numai un *Mineiu* slavonesc, un *Ceaslov* slavonesc, apoi o *Evanghelia* și *Testamentul nou*, româ

nești amândouă. În sat a fost înainte și o mănăstire, dărâmată cu prilejul mișcărilor lui Sofronie. Cărțile mănăstirei: o Evanghelie slavonă și una română, un Mineiu slavon, un Triod român și un Octoih mare român se găseau la preotul satului. Acesta era foarte bogat și avea un fecior dus cu vitele în Muntenia, unde se zicea că va și rămâne. Preotul „bonae famae et exemplaris”. Uniți erau și locuitorii din *Sevestrenii* vizitați în 14 Februarie. Biserica de lemn a fost făcută de boierul „Ianos”. Avea toate cărțile necesare și două rânduri de odăjdii, dar nu avea antimis. Preot era unul singur, Ionașcu, hirotonit în Moldova. În schimb în *Luța*, vizitată în ziua următoare, nu era nici biserică, nici preot unit. În 16 Februarie a vizitat *Dridiful*, a cărui biserică foarte veche de lemn avea o singură carte: Testamentul nou de Bălgrad. Antimisul era de pe vremea lui Inochentie Klein și a fost cumpărat cu 2 florini. Protopopul Constantin din Făgăraș a pedepsit pe săteanul Ion Nodea cu o vacă, fiindcă a furat un cal. Preoți erau doi, sfințiți în Muntenia. Amândoi au nume bun. *Voila*, prin care a trecut Rednic în 18 Februarie, nu avea biserică unită și nu avea decât un preot bigam, altfel bun unit. În aceeași zi a fost vizitată și *Sâmbăta de jos*. Nici aci nu era biserică unită, erau însă doi preoți, amândoi sfințiți în Muntenia și slabi (debiles) amândoi. În schimb în *Viștea de jos*, vizitată în 10 Februarie, biserica unită era de piatră și a fost zidită de „boereasa” Hano. Avea însă numai o carte: Cazania. Preotul era foarte bătrân și orb și nu mai vedea să citească slujba. De aci vlădica a trecut, în 22 Februarie, la *Porumbacul de jos*, care avea biserică de piatră, aceasta un rând de odăjdii, un antimis dela Inochentie Klein, iar cărți: Mineiu, Triod, Psaltire, Liturgier și Strașnic. Toate cărțile mănăstirii distruse de Bucow se găseau în biserică unită. În sat erau trei preoți și unul „supranumerar”. Nu erau prea buni, dar nici prea răi, notează vlădica. Unul din ei a fost sfințit în Muntenia.

În 24 Februarie a fost vizitată *Racovița*, a cărei biserică de piatră a fost zidită înainte cu 90 de ani. Cărți avea: Mineiu, Triod, Pentecostar, Cazanie, Apostol, Evanghelie, Liturgier și Octoih. În sat se găsea și o mănăstire. Preoți erau trei, din cari unul a fost sfințit în Moldova iar altul în Muntenia. *Veștemul*, vizitat în 26 Februarie, avea o biserică mică și slabă de piatră. Cărți românești: Mineiu, Triod, Evanghelie, Apostol, 2 Octoihuri, Cazanie, Ceaslov mare, Psaltire, Pentecostar și Liturghier. Odăjdii un singur rând și acestea slabe. Preoții foarte onești (honestissimi presbyteri) erau trei, toți sfințiți în Muntenia.

(va urma)

Z. PÂCLIȘANU.

DICȚIONARUL GEOGRAFIC AL UNGARIEI DELA 1851 ȘI ROMÂNII

Statisticele și datele geografice, referitoare la Ungaria, cari au văzut lumina tiparului până la anul 1869, prezintă — chiar și cele ale autorilor unguri — în o mare măsură, și în mod destul de obiectiv, situația reală a elementului românesc din județele dela apusul României de astăzi. Intre studiile de această natură, cari înșiră așezările umane — puste, sate, târguri și orașe — din Ungaria, este și „Dicționarul statistic și geografic“, editat de către *Alexiu Fényes*, și apărut la Pesta în 4 volume, la 1851.

Autorul dicționarului s'a născut în localitatea Ciocaia din județul Bihor, la 7 Iulie 1804. Studiile secundare le-a terminat în Debreczen, apoi a urmat filosofia la Oradea-Mare și facultatea de drept din Bratislava (Pozsony), dedicându-se carierei de avocat, pe care a început a o profesa dela anul 1828 înainte. L-au atras însă mai mult problemele statistice decât cele juridice, ocupându-se și ca avocat în deosebi cu acest ram al științelor economice.

Stabilit la Pesta, a dezvoltat o mare activitate pe tărâmul economic, atâcând o serie de probleme de ordin statistic, atât prin presă cât și prin conferințe publice. Prin activitatea multiplă dezvoltată în cadrul noilor preocupări statistice, a atras atenția cercurilor cărturărești din Ungaria asupra lui, încât Academia maghiară, pentru meritele pe tărâmul științific, l-a ales în 1837, printre membrii ei corespondenți. Câțiva ani mai târziu, la 1848 i-a încredințat organizarea și conducerea Institutului statistic al Ungariei.

Participând activ la mișcarea revoluționară din acest an, a fost o vreme întemnițat, apoi lăsat liber. De acum înainte, până la sfârșitul vieții, își închină toată activitatea studiului problemelor de statistică, căutând să privească statul unguresc sub acest unghiu, din toate punctele de vedere, și îndeosebi să lămurească problemele de statistică economică și umană.

Studiile lui de căpetenie, cari l-au așezat între statisticienii mari ai timpului, sunt următoarele: *Situația actuală statistică și geografică a Ungariei și provinciilor ei*, apărută la Pesta între anii 1836—1840. *Statistica Ungariei*, apărută la Pesta între anii 1841-43.

Județul Komárom, apărută la Pesta la 1848. *Dicționarul statistic și geografic al Ungariei*, vol. I—IV, apărut la Pesta la 1851. *Descrierea imperiului turcesc*, apărută la Pesta la 1854. *Statistica austriacă*, apărută la Pesta la 1857. *Ungaria la 1858 din punct de vedere statistic*, al raporturilor de posesiune și topografic, apărută la Pesta la 1859—1860. *Cunoașterea Ungariei din punct de vedere statistic, descriptiv și istoric*, apărută la Pesta la 1866. *Statistica imperiului austriac și descrierea lui geografică*, apărută la Pesta la 1867.

Pe lângă studiile publicate în volum, Fényes Al. a mai continuat munca pe acest tărâm, colaborând la mai multe reviste și ziare cari tratau problemele de statistică și economie politică. Moartea i-a pus capăt zilelor în Ujpest, la 23 Iulie 1876 1).

Dintre studiile statistice ale acestui autor, pentru noi Români este deosebit de interesant: *Dicționarul statistic și geografic al Ungariei*, din următoarele motive 2):

a). Autorul arată în dreptul fiecărei localități: oraș, târg, sat, pustă, ori colonie nouă, populația care o locuiește, cu numărul total al locuitorilor, și limba vorbită. Cercetând fiecare localitate în parte, putem afla centrele populate de pe teritoriul județelor actuale dela apusul țării, și le putem repartiza după naționalități. Ținând seama de acest criteriu — limba vorbită — iată, cum se înfățișază centrele rurale și urbane, dela apusul României, la 1851, fiind repartizate pe naționalități:

Județul Maramureș 3). — *Localități*: românești 45; rutene 104; rutene-germane 8; ungurești-rutene 4; germane 4; românești-rutene 2; românești-germane 1; ungurești 1; germane-românești-ungurești 4; rutene-ungurești 1; rutene-ungurești-germane-românești 1; *Total* 171.

Localități curat ungurești 1; *localități populate cu alte naționalități* 172.

Județul Satu-Mare. — *Localități*: românești 76; ungurești 112; ungurești-românești 25; germane 14; românești-ungurești 8; românești-germane 7; ungurești rutene 5; rutene 4; ungurești-germane 3; germane-românești 3; slovace-românești 1; românești-ungurești-germane 1; ungurești-românești-germane 1. *Total* 260.

1) *Pallas nagy Lexicon*. Budapest. 1894. vol. VII. pg. 87—88. *Réval nagy Lexicon*. Budapest 1913. vol. VII. pg. 338. *RÁTH. ZV. Magyarország statisztikája*. Budapest 1896. pg. 93—94.

2) *FÉNYES E. Magyarország geográfiai szótára*. Pest 1851 vol. I—IV.

3) Județele; Maramureș, Satu-Mare, Bihor, Arad, Timiș și Torontal, se întindeau mult mai înspre apus, peste frontiera actuală, înaintând până departe peste Tisa în Carpații păduroși, ori interiorul șesului, sau până jos la Dunăre în Banatul Jugoslav de azi.

Localități curat ungurești 112; localități populate cu alte naționalități 148.

Județul Bihor — *Localități*: românești 318; ungurești 115; ungurești-românești 17; românești-ungurești 8; românești-slovace 5; slovace-românești 2; românești-ungurești-slovace 1; românești-germane 1; germane 1; slovace 1. *Total* 469.

Localități, curat ungurești 115; Localități populate cu alte naționalități 254.

Județul Arad. — *Localități*: românești 150; ungurești 6; românești-ungurești 6; românești-ungurești-germane 6; germane 6; ungurești-românești 4; românești-ungurești slovace 1; românești-sârbești 1; sârbești românești 1; românești-germane 1; românești-slovace 1; germane-ungurești 1. *Total* 185.

Localități curat ungurești 6; localități populate cu alte naționalități 178.

Județul Caraș. — *Localități*: — românești 210; croate 7¹⁾; românești-germane 6; germane-românești 5; germane 3; germane-ungurești 1; românești-croate 1. *Total* 233.

Localități curat ungurești —; localități populate cu alte naționalități 233.

Județul Timiș. — *Localități*: românești 89; germane 27; românești-germane 5; românești-ungurești-germane 4; sârbești 4; sârbești-românești 4; ungurești 3; românești-sârbești 2; germane-croate 1; ungurești-sârbești-germane-românești 4; românești-germane-sârbești 1; sârbești-germane 1; românești-slovace 1; românești-ungurești 1; germane-românești-ungurești 1; ungurești-românești 1; românești-sârbești-germane-ungurești 1; sârbești-românești-ungurești 1; germane-românești 1; românești-ungurești-germane 1; românești-slovace 1; bulgărești 1. *Total* 152.

Localități curat ungurești 3. Localități populate cu alte naționalități 149.

Județul Torontal. — *Localități*: românești 17; germane 38; ungurești 28²⁾; sârbești 20; sârbești-germane 9; românești-germane 5; franceze 5; sârbești-ungurești 8; sârbești-germane-ungurești 3; românești-sârbești-ungurești 2; ungurești-germane 2; ungurești-sârbești-slovace 2; sârbești-românești 2; românești-sârbești 1; ungurești-slovace 1; germane-românești 1; sârbești-germane-ungurești-românești 1; sârbești-românești-croate 1; bulgărești 1; sârbești-croate-ungurești 1; germane-sârbești 1; germane-ungurești 1; slo-

¹⁾ Bulgarii Crașoveni sunt trecuți de autor între Croați.

²⁾ Multe din ele „puste” populate cu lucrători unguri, puțini la număr.

vace 1; bulgărești-ungurești 1; germane-ungurești-sârbești 1; sârbești-croate-ungurești 1; slovace-ungurești 1; sârbești-românești-germane 1; sârbești-românești-ungurești 1. *Total* 124.

Localități curat ungurești 28; localități populate cu acte naționalități 196.

În ce privește județele Timiș și Torontal, părțile vestice și sud-vestice aparțineau teritoriului regimentelor grănicerești: Germano-Croatic, batalionul Banato-Iliric și Romano-Iliric, unde populația o alcătuiau — pe teritoriul batalionului Banato-Iliric și al regimentului Romano-Iliric — în majoritatea absolută Români, iar pe teritoriul regimentului Germano-Croatic formau majorități relative, alături de Sârbi și Germani¹⁾.

În intervalul dela 1851 până la 1900, deci în o jumătate de veac, raportul dintre naționalitățile de pe teritoriul județelor dela apusul țării se schimbă — în unele părți minoritățile etnice pătrund adânc în interiorul blocului românesc — în modul următor:

Județul Maramureș la 1900 avea: 160 localități. Majorități ungurești erau în 12 localități; majorități germane erau în 5 localități; majorități rutene erau în 17 localități; majorități românești erau în restul localităților²⁾.

Județul Satu-Mare avea la 307 localități. Majorități ungurești erau în 157 localități; majorități românești erau în 142 localități; majorități germane erau în 10 localități; majorități rutene erau în 1 localitate³⁾. Localități curat ungurești erau 87; localități curat românești erau 16; elementul unguresc se găsea resfirat prin 75 localități românești; elementul românesc se găsea resfirat prin 21 localități ungurești și 1 germană; elementul german se găsea resfirat prin 7 localități ungurești și 8 românești; elementul slovac se găsea resfirat prin 3 localități ungurești și 1 croată⁴⁾.

Județul Bihor avea 493 localități. Majorități ungurești erau în 140 localități; majorități românești erau în 345 localități; majorități germane erau în 1 localitate; majorități slovace erau în 7 localități⁵⁾.

Localități curat ungurești erau 46. Localități curat românești erau 83. Elementul unguresc se găsea resfirat prin 160 localități

¹⁾ S. MANCIULEA: *Regimentele grănicerești din Ardeal și Banat la 1840.* An. Inst. Ist. Naț. vol. V, Cluj, 1930 pg 437—440.

²⁾ BALOGH P. *A népfajok Magyarországon.* Budapest. 1902 pg. 611.

³⁾ Balogh P. op. cit. pg. 878.

⁴⁾ Balogh P. op. cit. pg. 891.

⁵⁾ Balogh P. op. cit. pg. 876.

românești și 2 slovace; elementul românesc se găsea resfirat prin 52 localități ungurești; elementul slovac se găsea resfirat prin 2 localități ungurești și 3 românești; elementul german se găsea resfirat prin 1 localitate ungurească, 6 localități germane și 1 slovacă; elementul rutean se găsea resfirat prin 1 localitate românească; elementul creat se găsea resfirat prin 3 localități românești¹⁾.

Județul Arad la 1900 avea 216 localități. Majorități ungurești erau în 22 localități; majorități germane erau în 9 localități; majorități românești erau în 185 localități²⁾. Localități curat ungurești erau în județ 5; localități curat românești erau în județ 50; elementul unguresc se găsea resfirat prin 69 localități românești și 1 germană; elementul românesc se găsea resfirat prin 5 localități ungurești și 1 germană; elementul german să găsea resfirat prin 2 localități ungurești³⁾.

Județul Caraș-Severin avea la 1900, 360 localități. Majorități ungurești erau în 4 localități; majorități germane erau în 20 localități; majorități sârbești erau în 12 localități; majorități croate erau în 4 localități; majorități românești erau în 310 localități; majorități slovace erau în 10 localități⁴⁾. Localități curat ungurești erau 1; localități curat germane erau 3; localități curat slovace erau 5; localități curat croate erau 1; localități curat românești erau 119⁵⁾.

Elementul *unguresc* se găsea resfirat prin 32 localități românești, 3 germane și 3 sârbești. Elementul *românesc* se găsea resfirat prin 1 localitate ungurească, 1 germană și 2 sârbești. — Elementul *german* se găsea resfirat prin 78 localități românești, 1 croată, și 4 slovace. Elementul *sârbesc* se găsea resfirat prin 5 localități românești. Elementul *slovac* se găsea resfirat prin 4 localități⁶⁾.

Județul Timiș avea la 1900, 224 localități. Majorități ungurești erau în 6 localități; majorități românești erau în 124 localități; majorități germane erau în 60 localități; majorități sârbești erau în 3 localități; majorități slovace erau în 1 localități; majorități bulgare erau în 2 localități; majorități slovace erau în 1 localitate⁷⁾. Localități curat românești erau în județ la 1900, 8; locali-

1) Balogh P. op. cit. pg. 876.

2) Balogh P. op. cit. pg. 844.

3) Balogh P. op. cit. pg. 853.

4) Balogh P. op. cit. pg. 853.

5) Balogh P. op. cit. pg. 818.

6) Balogh P. op. cit. pg. 818-819.

7) Balogh P. op. cit. pg. 820.

tăți curat germane erau în județ 7. Restul localităților era alcătuit din populație amestecată.

Elementul *unguresc* era resfirat prin: 24 localități românești, 19 localități germane și 2 localități sârbești. Elementul *german* era resfirat prin: 35 localități românești, 6 sârbești, 2 ungurești și 1 locuită de către alte naționalități. Elementul *românesc* era resfirat prin: 14 localități germane și 6 sârbești. Elementul *sârbesc* era resfirat prin: 4 localități românești, 1 germană și 1 locuită de către alte naționalități¹⁾.

Județul Torontal avea la 1900, 220 localități. Majorități ungurești erau în 43 localități; majorități românești erau în 34 localități; majorități germane erau în 67 localități; majorități sârbești erau în 63 localități; majorități slovace erau în 5 localități; majorități croate erau în 4 localități; majorități bulgare erau în 4 localități.

Localități curat ungurești erau în județ la 1900, 5; localități curat românești erau în județ la 1900, 1; localități curat germane erau în județ 4²⁾.

Elementul *unguresc* se găsea resfirat prin: 3 localități românești, 3 sârbești, 25 germane, 2 slovace și 1 bulgară. Elementul *românesc* se găsea resfirat prin: 2 localități ungurești, 2 sârbești, 15 germane. Elementul *german* se găsea resfirat prin: 14 localități ungurești, 21 sârbești, 8 românești, 1 slovacă, 1 bulgară. Elementul *sârbesc* se găsea resfirat prin: 4 localități ungurești, 1 românească, 2 germane³⁾.

Infățișând cartografic și statistic localitățile românești și ungurești din județele dela apusul țării, la anul 1851 și 1900, se poate vedea pătrunderea elementului unguresc, în intervalul de 50 ani, din ce în ce mai adânc, dinspre interiorul câmpiei către regiunea de dealuri și munți, începând din Maramureș și până în Banat.

b). Numele localităților este dat așa, cum se rostia la 1850, de către populația respectivă, și de către organele administrative din județ, îmbrăcat în forma de pronunție ungurească. Iată câteva numiri caracteristice de localități românești dela apusul țării, așa cum erau la 1851, și la 1910:

¹⁾ Balogh P. op. cit. pg. 830.

²⁾ Balogh P. op. cit. pg. 842.

³⁾ Balogh P. op. cit. pg. 842.

Nrul curent	Numirea localității la 1851		Județul	Numirea localității la 1910
	ungurească	românească		
1	Agadics	Agadici	Carăș	Agadics
2	Agris	Agris	Arad	Almásreges
3	Albest	Albești	Bihor	Fehérlak
4	Albiș	Albiș	Bihor	Albiș
5	Bája	Baia	Arad	Kisbaja
6	Batest	Batești	Carăș	Vádpatak
7	Belotincz	Belotinț	Timiș	Beletháza
8	Berindia	Berindia	Arad	Borosberend
9	Bikis	Bichiș	Carăș	Kisbékés
10	Birkis	Birchiș	Carăș	Marosberkés
11	Boháni	Bohani	Arad	Bajnokfalva
12	Bottinyest	Botinești	Carăș	Botyánfalva
13	Bragyesth	Brădet	Bihor	Biharfenyves
14	Brost	Broaste	Bihor	Kisbékafalva
15	Csintye	Cinteiu	Arad	Köröscsente
16	Dekanyest	Decanești	Bihor	Dekanyos
17	Dobrest	Dobrești	Bihor	Bihardobross
18	Dobravicza	Dumbrăvița	Bihor	Kisdombro
19	Doncseny	Donceni	Arad	Doncsfalva
20	Dragojeste	Dragoiști	Timiș	Dragonyfalva
21	Dragsina	Drăgșina	Timiș	Temesfalva
22	Dulcsele	Dulcele	Arad	Édeslak
23	Dzrosán-Gorbest	Joseni-Gorbești	Bihor	Gorbelyfalva
24	Fadimák	Fădimac	Carăș	Fagyos
25	Fényes	Feniș	Arad	Körösfény
26	Fonácza	Fănațe	Bihor	Fonoháza
27	German	German	Timiș	Ermény
28	Gross	Grosi	Carăș	Marosgoros
29	Gyires	Girișu	Bihor	Feketegyőrös
30	Spinus	Spinuș	Bihor	Hagymádfalva
31	Hezeres	Hezeriș	Carăș	Lugosegres
32	Hodos	Hodos	Arad	Zarándhodos
33	Iánova	Ianova	Timiș	Temesjenő
34	Iczsvin	Iizvin	Timiș	Össvény
35	Kákova	Cacova	Carăș	Kakofalva
36	Kalácsa	Călacea	Bihor	Béikalácsa
37	Kaprucsa	Căpruța	Arad	Maroskaponcza
38	Karbonár	Cărbunar	Bihor	Biharszenes
39	Kebed	Căbești	Bihor	Biharkaba
40	Keszincz	Chesinți	Timiș	Lipakeszi
41	Kimp	Cămpuri	Bihor	Vaskohmező
42	Knéz	Chinez	Timiș	Temeskenéz
43	Kolest	Colești	Bihor	Kolotfalva
44	Korbest	Corbești	Arad	Maroshollod
45	Korniczel	Cornițal	Bihor	Borodsomos
46	Krajova	Craiova	Bihor	Békirálymező
47	Krivina	Crivina	Carăș	Felsőgörbed
48	Kujés	Cuiași	Arad	Felsőköves
49	Kuraczel	Curățel	Bihor	Tisztásfalva
50	Lapusnik	Lăpușnic	Carăș	Bégaláposnok
51	Leukosesty	Leucoșești	Carăș	Lőkősfalva
52	Lupest	Lupești	Arad	Farkasháza
53	Madrizsesty	Mădrijești	Arad	Madarzsák
54	Mocirla	Mocirla	Bihor	Tenkemocsár
55	Monorostya	Monoroștia	Arad	Marosmogyoros
56	Monyásza	Măneasa	Arad	Menyháza
57	Musztesty	Mustești	Arad	Mozztafalva
58	Nadalbesty	Nádálbești	Arad	Nádalmás

Nrul curent	Numirea localității la 1851		Județul	Numirea localității la 1910
	ungurească	românească		
59	Nicolincz	Nicolinț	Caraș	Miklosháza
60	Nyegerfalu	Negrești	Satu-Mare	Avasfelsőfalu
61	Ohaba-Mutn k	Ohaba-Mutnic	Timiș	Mutnoksabadja
62	Ohabicza	Ohabița	Caraș	Kisszabadi
63	Padinamatej	Padinamatei	Caraș	Mátévögye
64	Pernyest	Pernești	Arad	Pernyefalva
65	Perul	Părul	Caraș	Bégakörtés
66	Pestyere	Peștera	Caraș	Krassobarlang
67	Petriș	Petriș	Arad	Maroskövesd
68	Pojána	Polana	Bihor	Biharmező
69	Potok	Potoc	Caraș	Harangpatak
70	Preszáka	Presaca	Bihor	Gyepűpataka
71	Rakita	Răchita	Caraș	Rekettya
72	Remete	Remetea	Arad	Magyarremete
73	Rotarest	Kotărești	Bihor	Kerekfalva
74	Stej	Ștei	Bihor	Vaskohsziklás
75	Satunik	Satu-Mic	Caraș	Lugoskistalu
76	Szék	Sic	Bihor	Bélmákaszék
77	Szintyest	Săntești	Caraș	Ujszentes
78	Szkulja	Sculea	Timiș	Szigetfalva
79	Szokodol	Socodol	Bihor	Vaskohaszod
80	Szpata	Spata	Caraș	Begaszpata
81	Szpinus	Spinuș	Bihor	Hagymádfalva
82	Tatarfalu	Tătărești	Satu-Mare	Résztelek
83	Tergovest	Târgoviște	Caraș	Vááros
84	Valeboul	Valeaboul	Caraș	Ököspatak
85	Valelunga	Valealungă	Caraș	Bégahosszupatak
86	Valemare	Valeamare	Arad	Zarándpatak
87	Vaszoya	Văsoala	Arad	Vészalja
88	Zsittin	Jitin	Caraș	Dicsény
89	Zsupunyest	Jupănești	Caraș	Zsupánfalva
90	Zsurzsova	Jurova	Caraș	Karasszentgyörgy

Majoritatea absolută a numirilor de sate de pe teritoriul județelor: Bihor, Arad, Caraș și Timiș, sunt românești, iar cele de pe teritoriul județelor: Satu-Mare, Maramureș și Torontal, sunt parte românești, parte amestecate cu cele ungurești, rutene, sârbești și germane. Comparând nomenclatura localităților dela 1851 cu cea dela 1910 — când au fost maghiarizate oficial din partea statului toate numirile de cătune, sate și târguri, cari tradau caracterul nemaghiar al acestor așezări omenești — apare limpede situația preponderantă numerică a elementului românesc din județele dela apusul țării, în a doaua jumătate a veacului XIX — în comparație cu celelalte naționalități.

c) Al. Fényes menționează cu numele, în dicționarul său geografic, pe toate familiile libere — nobile ori nu — apoi instituțiunile de mână moartă, cari stăpâneau sub forma de domni de pământ fiecare localitate din Ungaria. Acești proprietari de sate și locuitori, sunt în majoritate absolută unguri, și înșirarea lor ne ajută să cunoaștem și înțelegem, prin cari familii s-a făcut maghiarizarea

atâtor sate românești, aflătoare în zona de Câmpie a Tisei, și regiunea de dealuri și munți din estul ei.

d). Unele localități românești, unde populația era amestecată — mai ales Români cu Ungurii — și cari se aflau așezate în preajma blocului unguresc din câmpie, ori erau încercuite de localități ungurești, se găseau în faza de maghiarizare, și autorul notează acest fapt. De altă parte în unele localități populația românească, pe lângă limba maternă vorbea și ungurește, în altele Români și-au fost uitat aproape cu totul limba, însă mai erau conștii de originea lor, pe când în altele îi găsim la 1851 cu totul instrăinați de tulpina neamului, originea lor etnică o putem cunoaște numai după religia declarată: gr.-catolică, ori gr.-ortodoxă.

Orașele din județele dela apusul țării au avut un mare rol în ce privește opera de desnaționalizare a satelor populate cu elemente nemaghiare, din raza hinterlandului lor. Iată cum înfățișază Al. Féyes, la 1851, situația etnică a acestor centre urbane:

Sighet: Populația era alcătuită din Unguri, apoi din Români, Ruteni și Germani („A nyelv föleg magyar aztán oláh, orosz és német“).

Oradea-Mare avea o populație de 19.000 locuitori, cari sunt așa de mult maghiarizați, încât între Români, Germanii și Evreii localnici sunt foarte puțini aceia cari să nu știe limba ungurească. („Népesége az összes¹⁾ városnak 19.000 lélek, kik nyelvökre nézve annyira magyarok, hogy a helyben lakó oláhok, németek és zsidok közt igen kevés van, ki magyarul ne tudna“²⁾).

Arad. Populația orașului la 1851 era alcătuită din: Germani, Români, Unguri și Sârbi („Lakószai... részint németek, részint oláhok, magyarok és rácok“³⁾).

Timișoara avea o populație alcătuită din: Germani, Sârbi și Români, Ungurii ocupând locul din urmă. („Nyelvet illetőleg németek, szerbek, oláhok, magyarok“⁴⁾).

Lugojul avea o populație alcătuită din Români, Germani, Sârbi și Unguri. („Nyelvökre nézve, oláhok, németek, rácok, magyarok“⁵⁾).

Vârșetul din Iugoslavia avea populația formată din: Sârbi, Germani, Români și în locul din urmă erau Unguri (nyelvet illetőleg szerbek, németek, oláhok, magyarok“⁶⁾).

Makó (Macăul), din Ungaria e arătat ca un oraș curat unguresc, dar autorul menționează că populația gr. catolică este alcă-

¹⁾ FÉNYES E. op. cit. vol. IV pg. 129—130. ²⁾ Idem vol. IV pg. 263.

³⁾ Idem vol. I pg. 38. ⁴⁾ Idem vol. IV pg. 195.

⁵⁾ Idem vol. III pg. 49. ⁶⁾ Idem vol. IV pg. 294.

tuită din Ruteni și Români, cari între ei vorbesc în aceste limbi („A magyar nyelvet mindnyájan értik, de a görög katolikusok közt vannak oroszok és oláhok is kik maguk közt ezen nyelvet beszélnek“).

Satu-Mare e arătat deasemeni ca un centru urban locuit în cea mai mare parte de către Unguri și Germani.

Așadară dintre orașele dela apusul României de azi, abia două — Satu-Mare și Oradea-Mare — aveau la 1851 caracterul unguresc, însă și aici alături de această populație se aflau și Românii, în un procent destul de însemnat, pe când în celelalte — Arad, Timișoara și Lugoj — Ungurii alcătuiau procentul cel mai mic ¹⁾.

Ce schimbare fundamentală până la 1910, când recensământul unguresc înfățișază aceste centre ca fiind populate în majoritate absolută cu Unguri, Românii rămânând în urma celorlalte naționalități.

Populația orașelor dela apusul țării la 1910 *)

Nrul curent	Orașul	Români	Unguri	Germani	Slovaci	Ruteni	Croați	Sârbi	Alte naționalități
1	Sighetul-Marmației	2001	17542	1257	6	532	7	—	25
2	Satu-Mare	986	33094	629	27	33	31	20	72
3	Baia Mare	2677	9992	175	16	2	2	1	12
4	Baia Sprie	230	4149	19	5	—	4	—	15
5	Carciu-Mari	216	15772	63	7	2	—	—	18
6	Oradea-Mare	3604	58421	1416	279	25	33	59	332
7	Arad	10279	46085	4365	277	7	32	1816	305
8	Lugoj	6227	6875	6151	128	5	15	221	197
9	Timișoara	7566	25552	31644	341	4	148	3482	851
10	Vârșet (Jugoslavia)	879	3890	13557	127	9	38	8602	269
11	Macău (Ungaria)	150	34217	208	152	1	4	43	43

Tabloul de mai sus vădește creșterea puternică a elementului unguresc din orașe între anii 1850 – 1910, și aproape totala dispariție a Românilor, cari aici, în locul întâi, au fost maghiarizați în cea mai mare măsură.

ȘT. MANCIULEA

¹⁾ Idem vol. III. pg. 62.

*) A magyar szent korona országainak 1910 évi népszámlálása Budapest 1912. vol. I-II.

OAMENI ȘI FAPTE

SE FACE LUMINĂ

Privitor la rolul pe care ortodoxia l-a avut în dezvoltarea culturii și a conștiinței naționale a poporului român, apologeții ei, mari și mici, au făurit adevărate legende. Legenda, se știe, se răspândește repede și astfel auzim declarându-se pretutindeni, la toate praznicile naționale, aceeași poveste care începe cu rolul mănăstirilor și termină cu „Statutul organic” al lui Șaguna. Dar legenda, chiar fiindcă e legendă, se și distramă repede. Excepție nu poate face nici legenda ortodoxiei creatoare a civilizației, creatoare a culturii și conștiinței românești, căci dacă ar face nu ar fi legendă. Dimitrie Onciul numia *fatal* destinul care ne-a rupt de biserica Romei și ne-a aruncat în brațele slavo-bizantinismului ortodox. Fatalitatea acestui destin începe a fi în timpul din urmă tot mai categoric accentuată de cercetătorii istoriei noastre culturale.

În 1924 d. Eugen Lovinescu a scris o *Istorie a civilizațiunii române moderne*. Studiind cauzele rămânerii noastre atâtea veacuri în întuneric, constată că cel mai activ ferment al orientalizării noastre a fost ortodoxia. „Într’o vreme — scrie dsa — în care deosebiri între popoare se făceau mai mult prin religie decât prin rasă, el (ortodoxismul) ne-a aruncat în primejdia contopirii în marea masă a Slavilor de sud și apoi de est.. Legându-ne sufletește de-o religie obscurantistă, înțepenită în tipicuri și formalism, ortodoxismul ne-a impus o limbă liturgică și un alfabet străin (gând latin exprimat în slove cu cerdacuri!) fără a ne ajuta la crearea unei culturi naționale” (vol. I. p. 8–9). După ce citează pe scriitorii ruși Ciaadaev și Soloviev pentru caracterizarea „*insuficienței ortodoxismului ca factor de civilizație*”, d. Lovinescu continuă: „Pe când în occident... catolicismul reprezenta un important factor de cultură și reușia, în toate domeniile artei, să se pună în spiritul timpului, ajutând pictura, sculptura, arhitectura să evolueze spre cele mai înalte forme de expresie artistică; în orient ortodoxismul își mărginea activitatea culturală la copierea textelor religioase slavone, la schematismul picturii bizantine, reducea sculptura doar la ornamentele stilizate ale chenărelor ușilor și ferestrelor, înghesuia mu-

zica în tipic și nazalizare greco-turcească... De ar fi isbutit încercările, de altfel stăruitoare, ale catolicismului, soarta poporului nostru ar fi fost alta: revărsându-se asupra lui cultura latină l-ar fi introdus, cu veacuri înainte, în procesul vieții apusene și l-ar fi smuls, dacă nu politicește, cel puțin sufletește, dintr'un mediu de disolvare morală" (pg. 12—13).

Zilele acestea, chiar când Onisiforul dela Cluj ne invita în conferința ținută la universitatea din București, să ne „întoarcem” în paradisul ortodoxiei creatoare a civilizației și conștiinței naționale românești etc. (știți: legenda!) a apărut în capitală, în editura „Culturii naționale”, cartea d. Nicolae Roșu „**Dialectica naționalismului**”. Fiind vorba de naționalism, drumul l-a dus și pe d. Roșu la ortodoxie și astfel la pg. 147—157 ne-a dat capitolul *Procesul ortodoxiei*. Și pe autor ortodoxismul îl interesează numai din punctul de vedere al naționalismului, cum îl interesează d. p. pe d. Onisifor din acela al revizionismului. Iată care sunt rezultatele cercetărilor d. Roșu: „Ortodoxismul nu ne a putut cuprinde fenomenele vieții spirituale pentru a ne duce la crearea unei culturi autentice.. Gheboșiți asupra Psaltirii, îngânând cântecul religios al Octoihului, evident că nu puteam naviga cu pânzele în vânt către o cultură superioară după cum au făcut popoarele catolice, în primul rând Italia renașterii.. Oricum însă, de un duh creator al ortodoxismului în materie culturală nu putea fi vorba. Acest rol l-a îndeplinit umanismul, influința catolică, renașterea și cultura latină.. O renaștere culturală prin ortodoxism n'a existat nici odată” (pg. 150—51). Apoi „limba slavonă oficializată de ortodoxie în statul românesc, ne-a împiedicat să luăm contactul cu izvorul cultural al occidentului. Limba latină era vehiculul spiritualității și izvorul nesecat al incantațiilor intelectuale. Fără de această armură verbală a gândului nu se putea face un pas mai departe. Suntem categorici deci în a recunoaște, că acest blestem ne-a încătușat în carapacea rigidă a slavonismului ortodox.. În acest timp — al renașterii — ortodoxia și slavonismul religios și literar ne-a ținut în întuneric” (p. 154).

După ce arată exagerările săvârșite de „apologeții ortodoxiei”, cari „au exagerat, au diformat și au interpretat greșit adevărurile istoriei” și în primul rând rolul mănăstirilor ortodoxe din cele două principate, care desvoltau o literatură „impermeabilă sbuciumului sufletesc și trupesc al oamenilor”, d. Roșu continuă: „Catolicismul, dimpotrivă, moștenia o tradiție a filosofiei stagiritului (Aristotel) care tălmăcită de adepții lui Thomas din Aquino deschidea perspective luminoase asupra infinitului. Catolicismul și-a însușit o metafizică a vieții sociale, de aci caracterul lui cultural, filosofic și politic. Catolicismul moștenește tradiția greco-latină. Ortodoxismul

pe aceea a judaismului filtrată prin Bizanț.. Dar în egală măsură, resursele spirituale ale catolicismului sunt nemăsurate. O efuziune răscolitoare de idei se desbete în preajma bisericii.. dela disciplina latină, prin umanismul medieval al Poloniei și al Romei, ne-a venit ideea națională". (pg. 156—7).

Noi ce am mai putea adăoga? Doar o simplă și îmbucurătoare constatare: *se face lumină!* Se face încet, fiindcă bezna e mare; dar se face! (p.)

CONDIȚIILE PREALABILE ALE UNIREI

Avem în vedere unirea bisericească, dorită de toată lumea de bine. Și care totuși întârzie mereu. Ba se pare că pe zi ce merge diferențierile se tot înmulțesc, prăpastiile se tot adâncesc între bisericile creștine. Chiar și între cea răsăriteană și apuseană cari, ca dogme, au fost și sunt cele mai aproape dintre toate. Și cari, după desbinarea cea mare, s'a unit în două rânduri (la Lyon și Florența) ca, din nefericire, iarăși să se despartă. Intr'aceea, ideea reunirii rămânând vie în conștiințe și ducând la noi și noi încercări de înfăptuire a dorinței Mântuitorului ca toți să fie una și a Miresei Sale, care nu încetă să se roage mereu pentru unirea tuturor.

Slăbiciuni omenești însă au zădărnicit în trecut și întârzie în prezent această operă divină. Deși atâtea considerente impun realizarea ei grabnică în fața curentelor necreștine coalizate în același gând al slăbirii și distrugerii creștinismului. Și cărora le dă curaj tocmai divizarea bisericilor creștine în tabere ce nu numai că nu luptă unitar împotriva dușmanului comun, ci se răboiesc ele în de ele.

Acestul spectacol trist caută să i-se pună capăt. Dar *cum?* Asta-i întrebarea cea mare, la care s'au schițat deja sumedenie de răspunsuri. Și sigur nu vor lipsi nici pentru viitor. Până când visul de acum nu va fi realitate vie. Ceeace nădăjduim că nu va fi de parte. Iar pân' atunci lucru mai bun nu putem face decât Domnului să ne rugăm, și să ne sfătuim cu cei stăpâniți de acelaș dor. Chiar și de n'ar acoperi în amănunt vederile noastre părerea fratelui din cealaltă strană. Cum e cazul cu înaltul demnitar bisericesc ortodox *Theodoret Kokkinakes*, care a scris în numărul din 10 Octomvrie 1934 al *Pantainos*-ului (oficiosul patriarhiei din Alexandria) un foarte interesant articol tocmai privitor la problema unirii bisericilor creștine. Rândurile ce urmează, și pe cari noi le redăm după revista „*Keleti Egyház*” din Miskolcz, (nr. 1 din Ian. 1936), tălmăcesc o părere în cauză, care deși nu-i cea mai acceptabilă, totuși vădește o stare de conștiință ce înclină spre frățescă apropiere.

„Cum ar fi să se facă unirea bisericească? se întreabă înaltul demnitar ieratic alexandrin. Iată problema cea mare care preocupă de veacuri lumea creștină.

„Agatanghelos, mitropolitul Efezului, trecut nu de mult la cele veșnice... s'a ocupat de această chestie cu un zel de admirat. În scrierile sale a stăruiet mult asupra vremilor ce au adus desbinările și asupra străduințelor ce aveau ca obiectiv reunirea. După dânsul, insuccesul tendințelor unioniste arată că alte drumuri ca cele bătătorite până acum, vor duce la unire. În locul nivelării deosebirilor dogmatice dânsul pune idealul colaborării bisericilor; insistă pentru prietenia dintre ele și pentru crearea de raporturi calde, dorind ca acestui curent să i-se facă propagandă pe toată linia. El însuși, privitor la această chestie, a intrat în corespondență cu teologi catolici, având drept scop crearea unei atmosfere amicale între biserica ortodoxă și cea catolică, a căror activitate, desfășurată sub această zodie, — *ca noi toți dealtfel* — a respectat-o mult și a admirat-o.

„Raporturile prietenești, — așa scrie dânsul, — ar face cu puțință ca prin vizite și scrisori de felicitare, schimbate de sărbătorile mai alese și comune ale creștinătății, să se limpezească îndoellile“ (Orthodoxia, vol. I. pag. 464). Așa cum de atâtea ori se face între bisericile noastre ortodoxe, și cum se întâmplă și la protestanți. Rezultatul acestora este legătura solidă ce strânge azi pe vechii catolici și pe anglicani unii de alții. Noi numai cu Biserica catolică n'avem atare comunitate și legătură. Dar trebuie să umplem și acest gol! *Trebuie să creem raporturi amicale și cu catolicii, ca să poată lua ființă comunitatea de vedert și cu acea Biserică, sub a cărei grijă păstoricească trăiește azi partea cea mai mare a creștinătății.* Drept mijloc de realizare a acestui desiderat, mitropolitul efezin de fericită pomenire indică cunoștințele dintre clerici ortodocși și catolici, la cece ar fi să se ajungă prin întâlniri cu ocazii binevenite, și prin corespondență. Incetul cu incetul printr'asta s'ar deschide tot mai largi și mai largi perspective de reciprocă înțelegere.

„Tezele, întru apărarea cărora ar trebui să facă front comun toate bisericile, ar fi următoarele: 1. Doctrina despre Dumnezeu 2. Existența sufletului nemuritor al omului. 3. Dumnezeirea lui Isus Hristos. 4. Superioritatea morală a omului, și urmările acestui fapt. În temeiul acestor doctrine s'ar putea încheia o legătură trainică între toate bisericile creștine în munca lor pentru Hristos și pentru omenire.. (Orthodoxia I. 503).

„Adevărat, toate bisericile țin drept doctrine de bază ale creștinismului tezele de mai sus. Pe acest temeiul mai gata c'am putea

zice că s'au și unit cu toatele. Gândul că aceste adevăruri sunt învățături comune ale tuturor bisericilor poate fi cheagul unei vaste împreunălucrări, care ar face biserica o forță puternică, ar alunga orice receală și *ar duce cu pași mari spre definitivă soluționare problema perfectetel uniri dintre biserici!*

„In felul acesta a cugetat venerabilul Ierarh, de fericită amintire, al Efezului că s'ar putea ajunge la ceva rezultat practic. Pe un drum practic ca acesta ar fi dorit să-și realizeze strădaniile: pe drumul prieteniei și al iubirii, la condițiile de temelie ale unirii bisericilor. — Cari vremuri fericite le vor aduce numai raporturile amicale dintre teologii bisericilor ce merg acum pe căi deosebite, și munca săvârșită în comun pentru scopurile comune ale creștinismului. Numai încetarea metodei propagandistice folosite și astăzi de multe biserici și excluderea proselitismului poate crea sentimentul prieteniei și poate înmănușia în legăturile dragostei bisericile. Ceeace formează principala condiție prealabilă a unirei. Pentru că, după cum se știe, vehemența metodei propagandistice nu dă naștere decât la neîncredere, ascuțește diferențierile și adâncește prăpăstiile între diferitele biserici!”

Așa proestosul ortodox din Alexandria. Nu spune tot ce ar trebui să spună. Dar și atâta-i destul ca să se întrevadă regretul că s'a produs ruptura între biserici și dorința fierbinte de a le vedea cât mai curând una. Mai ales biserica ortodoxă cu cea catolică, sub oblăduirea păstorească a căreia trăiește cea mai mare parte a creștinătății.

D. N.

EPISCOPII ROMAN CIOROGARIU ȘI NICOLAE IVAN

Oradea și Clujul au pierdut de curând, în restimp de 15 zile, două personalități eclesiale de calibru puțin obișnuit, cari au fost deplânse cu mare jale atât de eparhiile pe cari le-au păstorit, cât și de păturile mai largi ale românismului. Octogenari amândoi și buni prieteni, muncind alături în aceeași jumătate de secol de agitate prefaceri istorice, s'au stins aproape împreună, ca doi magi-fărtați, mulțumiți că și-au plinit datoria și cursul, complectându-se până în sfârșit. Răsăriți din popor, din nesecatul izvor de energii lucrătoare, ei au rămas până la moarte cărmaci neobosiți, în însemnate posturi de comandă.

Noi, de aici dela Blaj, de lângă Piatra Libertății și de lângă ușa altarului în fața căreia și-a rostit Simion Bărnuțiu la 1848

nemuritorul său discurs de îndrumare națională, i-am privit totdeauna cu simpatie, în toate acțiunile lor pentru neam și întărirea elementului românesc. Și nu precupețim recunoștința noastră, să-i omagiem pentru meritele naționale, cari au fost, desigur, însemnate.

Orădanul avea unele calități asemănătoare cu dârzenia dacă a lui Micu-Moldovanu al nostru, eroul „Pronunciamentului“ dela 1868, fără să fie expus totdeauna prigoanelor ca acesta și fără actele de curaj în orice împrejurări, cari l-au înlăturat pe Moldovănuș dela toiagul arhipăstoresc. Au fost profesori și mânăitori de condeiu și unul și celalalt; dar Roman Ciorogariu a lucrat într'o zodie mai norocoasă, având fericirea să-și trăiască și înălțarea, în România Mare, pe care a visat-o și a pregătit-o, ca și marii blăjeni al generației sale.

Nicolae Ivan, originar din mărginenimea Sibiului, a fost înainte de toate un neîntrecut gospodar care a creat, din nimica, un scaun vlădicesc, înzestrându-l cu 6 mari palate, cu o academie teologică, un cămin preoțesc, o tipografie, o biserică parohială mai modestă și o mare catedrală, al cărei exterior o situează între celea mai spectaculoase clădiri ale Clujului. Energia sa s'a depănat în jurul acestor realizări de ordin material, neprețuite, fără îndoială, pentru orice început. Eparhia ortodoxă a Clujului îi va fi desigur veșnic recunoscătoare pentru aceasta. Și românismul asemenea, că în metropola conștilor și baronilor de ieri, neamul de opincari disprețuiri a reușit, chiar dela început, să se afirme prin monumente și realizări cari rămân. Pronumele de „omul veacului acestuia“, care i-se potrivește răposatului ierarh dela Cluj, nu are nici o nuanță pejorativă. Energia cu care a știut să mobilizeze toate resursele posibile, îi va rămâne ca o amintire laudabilă și în veci neuitată pentru enoriașii săi. Iar cuvintele din testamentul său, de-o aleasă intimitate și frumuseță: „aș dori, ca și după ce îmi vor fi așezate rămășițele trupești la locul odihnei de veci, să pot rămânea sufletește împreună cu turma ce mi-a fost încredințată spre păstorire și pentru a cărei propășire am luptat fără încetare, în fiecare clipă a strădaniilor mele arhieresti, din straja dimineții până în noapte“ — îi vor asigura și dragostea postumă a turmei.

Roman Ciorogariu dela Orade, cărturar subțire și om al spiritului mai adânc, le strigă fiilor săi sufletești și din mormânt: „fiți buni creștini și buni români, căci acestea două sunt una. Iată sufletul, pe care-l las vouă tuturor moștenire. Prin el doresc să rămân printre voi; primiți-l cu iubirea cu care vi-l transmit. nu ca un cult ci ca o călăuză pentru cei ce vor să umble pe urmele lui Hristos“. — Buni creștini și buni români, iată o parolă, care-i face onoare și care a răsunat totdeauna și de pe amvonul catedralei lui

Inochentie Micu dela confluența celor două Târnave, ceea ce se ignorează de atâția dintre cărturarii cu prejudeții din zilele noastre. Noi nu vom imita însă pe dd. O. Gh. bu și Nichifor Grainic din „Țara Bârsei“ și din „Gândirea“, mutat s mutandis, scăzând sau ponegrind valorile bisericii surori, ci suntem bucuroși de toți componenții! izbânzilor *românești*, și mai mari și mai modești, fie și din strana confesională adversă.

Pomenind pe cei doi ierarhi răposați, le zicem cu vorba strămoșască a originii și a sângelui comun: *Fie-le țărâna ușoară!*

A. L.

FILMUL GROSZ-CAGERO

Care rulează acum în fața țării înmărmurite, încă nu și-a isprăvit surprizele. Zi de zi se descoper alte laturi ale mârșavei ticăloșii. Tot atâtea străluciri ale putregaiului moral în care înoată pătura diriguitoare a vieții noastre publice.

Scârba și revolta opiniei publice în fața acestei stări de cumplită stricăciune e firească, dar insuficientă. Trebuesc luate neapărat și fără întârziere măsuri de îndreptare. Se propun și de acestea. Dat fiind că cele mai odioase jafuri în avutul public se fac de către diferitele întreprinderi capitaliste în complicitate sau sub scutul politicianilor, „Universul“ (10 II 36) crede că ar trebui adusă și la noi o lege asemănătoare cu cea votată de parlamentul francez în 12 Ianuarie 1936. Iată textul articolului unic:

„Vor fi pedepsiți cu amendă dela 500 franci până la 3000 și dela o lună până la 6 luni închisoare, sau numai cu una din aceste două pedepse, directorii sau administratorii de societăți ori de întreprinderi cu scop comercial, industrial sau financiar, cari au pus sau lăsat să figureze numele unui fost membru al guvernului, al unui funcționar, sau al unei persoane decorate cu „Legiunea de Onoare“, cu mențiunea calității sale, pe orice prospecte, anunțuri, proiecte, reclame sau documente, publicate în interesul întreprinderii ce conduc sau ce-și propun să întemeeze. — Aceleași pedepse vor fi aplicate oricăror bancheri sau intervenienți cari vor face uz de prospectele, anunțurile, proiectele, reclamele sau documentele sus arătate. — În caz de recidivă, pedepsele prevăzute mai sus vor putea să fie ridicate până 10.000 franci amendă și până la un an închisoare“.

Propunerea este, fără îndoială, vrednică de toată luarea aminte. Astfel de măsuri profilactice sunt indispensabile. Nu credem totuși în puterea lor absolută. Cămașa de forță n'a vindecat încă nici un nebun. Răul fiind de natură morală, numai leacuri de acest fel pot aduce tămăduirea generală. De aceea aplaudăm cu toată căldura

ceeace a spus de curând, într'o scrisoare publică, d. *Iuliu Maniu*: „Trebue intronate fără amânare, la conducerea țării, dreptatea și bunele moravuri ale creștinătății, fără de cari nici un neam nu poate dăinui“ — Da, acesta este imperativul actualului moment din viața neamului. De el depinde întreg viitorul nostru!

A. P.

„SÂNGELE ORGANISMULUI ECONOMIC“

„Banca Națională a României“ începe a cultiva senzaționalul. Deține însă prea stăruiitor atîșul actualității. Ar fi fost prea deajuns piesa Vasilescu-Nacht și, după ea, Grosz-Cagero, care se joacă acum. Țara s'ar fi lipsit bucuroasă de spectacolul în care s'a transformat recenta ei adunare generală (16. II. 26). — Rolul hotărîtor pe care ea îl are pentru întreaga vieață economică impune, evident, conducătorilor o grabnică și strașnică revizuire a situației. Trebuie făcut totul pentru redobândirea și păstrarea întregului prestigiu și a încrederii generale, fără de care nu-și poate împlini misiunea.

O revizuire se impune, probabil, și în alt sens. Raportul, pe care institutul nostru de emisiune îl prezintă adunării generale, conține multe lucruri cari vor trebui nu numai meditate ci, credem, și schimbate. Vom remarca aci unul singur: interesul arătat agriculturii. Se știe că suntem țară „eminamente agricolă“; că agricultura trece printr'o criză fără pereche; că, prin urmare, trebue să i-se dea toate ajutoarele și cel mai larg sprijin. În primul rând, evident, în forma unor credite ieftine. Care-i realitatea? Scontul agricol al Băncii Naționale scade mereu. Anul acesta a fost mai mic decât în toți ceilalți ani. — Și mai isbitoare comparația scontului „după profesiuni“. Din totalul creditului acordat de B. N în cursu anului 1935 industria a înghițit 65,32% (în suma de 10 768.723.958 lei); comerțianții au luat 24,67%; diverși 7,29%; iar agricultorii 2,37%, adică 390.193.228 lei.

Navem pretenția de specialiști în finanțe. Ne dăm însă perfect de bine seama de covârșitoarea importanță pe care o are creditul pentru diferitele ramuri ale vieții economice. Enciclica „Quadragesimo anno“ îl caracterizează plastic: „sângele organismului economic“. Cât de anemică trebuie să fie deci agricultura noastră cu cele 2,37% față de cele 65,32% ale industriei! (Ne gândim cu groază ce-ar fi dacă n-am fi țară „eminamente agricolă“?).

Din toate acestea un lucru e clar: situația Băncii Naționale trebuie revizuită. În primul rând conducătorii ei au și interesul, dar și datoria, s'o facă fără întârziere. Să nu uite un singur moment că

lor, în locul prim, li-se potrivesc cuvintele Papei, din pomenita enciclică: „deținători și stăpâni absoluți ai banului.. ei distribuie oarecum sângele în organismul economic, viața căruia este în mâinile lor așa fel că, fără voia lor, nimeni nu mai poate respira“. Ei sunt datori să distribuie oxigenul în așa chip, ca toți să poată respira. Mai întâi cei mai mulți și mai necăjiți. Pentru că și cele 7 miliarde cari s'au dat Băncii Naționale din marele împrumut de stabilizare, în ultima analiză, reprezintă truda și sudoarea tuturor.

A. P.

DELA ROMÂNII CE SE PIERD

Revista arădană *Piatră de hotar*, în numărul său din 15 Ian. c., aduce, prin peana cuiva care semnează Narcis, o seamă de încreștări ce ating dureros din cale afară sensibilitatea românească. Apare din constatări făcute la fața locului, că Sârbii și în România Mare tot Sârbii cei vechi rămân: dușmani de moarte ai elementului românesc. Și cea mai bună unealtă pentru a ne desființa ca limbă și neam, și pe care o mănuesc cu îndrăzneală și dibăcie, e tot cea de demult: ortodoxia. — Dar vorbească însuși tristul document al vremii, cu reflexele sale istorice-psihologice:

„[...] La un zece Maiu, zi cu mândru soare, m'am oprit în *Liubcova*, o comună din Clisura Dunării, aparținătoare județului Caraș. N'am văzut nici un steag nici pe edificiul primăriei, nici pe al școlii, nicăiri. Cum priveam nedumerit, cu prietenii mei (uitasem să spun, că nu eram singur), se apropie de noi un țaran voinic. Ne dete binețe în românește. Am aflat imediat, că e primarul comunei și, în această calitate, credea că eu sunt prefectul, iar prietenii mei secretari generali sau consilieri. Știa și nu știa de zece Mai, nu avea ordin; se juruia însă că e Român, cu tot numele său sârbesc: moșii și strămoșii săi au fost Români. Grupul nostru atrage cercuri tot mai largi de țărani. Deodată rămânem surprinși, că primarul, cu toată stăruința noastră de a continua vorba începută, bate câmpii, ba la un moment dat se declară de Sârb, get-beget. Incercând a-i reaminti prima sa mărturisire, dinainte cu câteva minute, mă lovește cu cotul, ca în urmă, la o parte, să-mi spună, *cu lacrimi în ochi*, că — deși e Român — e nevoit a se declara Sârb în fața obștei, căci altfel „popa“ sârbesc nu mai intră cu „vodița“ (căldărușa) în casa lui, îi refuză eventualele boteze și cununii, ba chiar și cuminerea și înmormântarea. Români n'au aici nici biserica lor, nici preotul lor, fiind încă sub ierarhia bisericii sârbești..

[..] Cu mici variante și cu deosebiri de intensitate, același film s'a depănat înaintea ochilor noștri în aproape toate comunele din Clisura.

În *Moldova-veche*, port la Dunăre, există o parte numită și azi „cartierul românesc”, cu toate că locuitorii lui sunt sârbizați. Numele, cândva românești în cartea funduară a comunei, Lupu, Apostol, Ardelean, Spătariu, poartă azi sufixe sârbești, ca Lupulovici ș. a. Statistica notariatului abia de arată acum puțin peste 150 de Români, deși din vechime Moldova-veche era românească, Românii de băștină fiind mereu înprospătați, în cursul vremilor, îndeosebi cu Macedo-Românii cari dețineau aici un debușeu de mărfuri orientale.

Comuna *Mucești* se numea odată Mateiu, pe bănățenește Macei, iar documentele graiesc, că mai demult în biserica acestei comune se liturgisia românește. Între anii 1733 și 1752 parohiei ortodoxe din Mateiu îi aparțineau și Românii din Moldova-nouă; au trecut apoi la parohia Moldovei-vechi până și-au putut forma o parohie neatărnătoare.

Locuitorii băștinași ai comunei *Radimna* deasemenea au fost Români. În răstimpuri, ei au fost întăriți cu coloniști olteni (Bufeni). Majoritatea numelor le e și astăzi românească, iar în numele sârbizate se poate ușor recunoaște originalul românesc (Belovan d. e. a fost Velovan).

În *Pojejena de sus*, la fel, locuitorii sunt de origine românească, dovadă mai ales numele de familii, neaoș românești. După informațiile primite dela P. C. Părinte Ion Orăvițanu din Moldova-nouă (care mi-a furnizat cele mai multe date istorice), un preot sârb din această comună, Iorgovanovici (Iorgovan) a dovedit originea românească a credincioșilor săi, fapt pentru care a fost mutat, disciplinar, de autoritatea bisericească sârbă, la Dejan (jud. Timiș), unde a repausat în a. 1928.

Din comunele *Belobreșca*, *Divici* și *Baziaș*, am reținut: pentru *Belobreșca* faptul mult grăitor că într'un timp, când Românii din comuna învecinată, *Șușca*, aparțineau ca administrație bisericii sârbești din *Belobreșca*, erau considerați Sârbi, sârbizându-li-se tot atunci și numele de familie; d. e. Iancu în Ianculovici; pentru *Divici*, existența dovezilor că odinioară fusese românesc, — iar pentru *Baziaș*, alt port în Clisură, că este un mic cătun, cu populația în mare parte flotantă.

[..] Cât de mult biserica sârbă a desnaționalizat elementul băștinaș, românesc, o dovedește o împrejurare, unică în felul său, cel puțin pentru scriitorul acestor rânduri, că Românii din *Socol* cari au trecut la bapțiști nu s'au mai desnaționalizat, ori s'au reromânizat. Am preferat — tristă preferință — să-i văd pe frații noștri trecând la

baptiști și revenind prin acest mijloc la românism, decât să-i știu ortodocși dar Sârbi..

Câmpia avea cândva o populație curat românească; numele de familii sunt și azi în covârșitoare majoritate românești. În momentul desmembrării Banatului, Românii formau încă o jumătate din populația comunei și aparțineau bisericește, ca „filie”, parohiei ort. române din Biserica-Albă, — dela unire încoace însă, în România Mare, sârmanii Români ascultă slujbele dumnezești în sârbește, iar administrația noastră găsește la recensământul din această comună două părți de Sârbi față de o parte, considerată a fi compusă mai ales din „Țigani”. E cel mai dureros și mai umilitor proces de sârbizare dela înfăptuirea României Mari.

Și paharul amărăciunii nu e încă umplut. Ignoranța și condamnabila întrelăsare merg crescând spre graniță.

Astfel *Zlatița*, după nume de familii ca Adam, Almăjan, Belu, Ciocănel, Daia, Guțu, Mihuț, Preda etc., e covârșitor românească și azi, — majoritatea locuitorilor se ține însă a fi sârbă. Numai bătrânii mai stăruie în a se fi știut Români, vorbind și, unii, cetind românește. Cu toate silințele școalei, sârbizarea a fost mai puternică, datorită, afară de biserica sârbească din localitate, celor două mănăstiri din nemijlocita apropiere, lăsate pare că într'adins dincoaci de graniță, Pârneaura și Cusici.

La *Lescovița*, terorizarea credincioșilor cu cele sfinte a ajuns culmea. Ottenii (Bufenii) Corniț, Drăgășana, Ilia, Olariu, Ienașcu, Stoca. Bona, Nestor, Barbu, Brumar, Ghindă, Geamăn, Gruia, Popa, Mărginariu, Nicorescu, Băiaș, Dămlian, Cladovan, Roșca, Ardelean ș. a., ba chiar și Tănase Marin, decorat cu „Virtutea militară de războiu” și cu „Medalia pentru bărbăție și credință” sunt trecuți, de preotul sârb, ca Sârbi. Din 44 de familii din sat, numai 4 sunt sârbești, cu abia 12 copii de școală. În sânul familiilor lor și între dânșii toți vorbesc numai românește, chiar și „popa” sârb vorbește, pentru a fi înțeles de „credincioși”, numai românește cu ei. Graiul populației, păstrând toate idiotismele, e cea mai neîndoielnică dovadă a originii ei românești. Având însă numai biserică sârbească, fiind adică acest sat românesc și astăzi sub ierarhia sârbească, populația curat românească stă sub înrăurirea cultului sârbesc și mai ales sub continua teroare a refuzului sacramentelor și sacramentaliilor. Iar la acest stadiu s'a ajuns cu multă diplomație sârbească: nu demult se liturgisia alternativ, o duminică în românește, o alta în sârbește, apoi se explica în românește numai evanghelia, ca azi totul să se facă numai în sârbește.

Un șir întreg de sate, în Clisura Dunării românești, cândva în întregime sau în parte românești, rămânând, prin forța împreju-

rărilor și nevolnicia noastră, sub ierarhia bisericii sârbești, s'au sărbizat sau sunt pe cale de a se sărbiza. În cele dintâi s'a păstrat doar amintirea strămoșilor cari vorbeau românește sau numele de familii românești, — în cele din urmă, chiar dacă se mai vorbește românește în familie, există o prea slabă conștiință națională. Adânc religios, Românul de aici preferă sa fie considerat sârb în România Mare, decât să fie excomunicat din nuica biserică a satului, ortodoxă-sârbă“.

Așa în Clisura Dunării Române. Așa se afirmă c'ar fi și în alte părți ale Banatului ortodox. De ex. la Felnac, la Lucareț (nu așa departe de Arad), și aiurea. — Cât de cu tălc e ura de totdeauna a Sârbilor împotriva Unirii, și cât de „românească“ e conștiința celor ce cred că pot arunca cu noroiu într'un Samuil Vulcan, bunăoară, care n'a înțeles „imperativul categoric“ al odihnei noastre, sub scutul și în legăturile pravoslavniciei ighemonii bisericești a Sârbilor! (dn).

D. N.

CRONICI — INSEMĂRI

Un veac dela unirea Lugojului

Lucrurilor bune totdeauna le stau piedeci multe în cale și până să se înfăptuiască trebuie să treacă vreme. Ideea înființării unei episcopii române unite în Lugoj a avut-o încă la 1735 episcopul catolic Falkenstein al Cenedului. Nu s'a ajuns însă la mare ispravă din mai multe pricini. Intre cari cea mai însemnată a fost grija Sârbilor de a nu pierde din mână așa o plească, cum le erau Românii bănățeni apucați sub oblăduirea ierarhică a acestor samavolnici intruși în acele părți către sfârșitul veacului XVII, sub conducerea patriarhului lor Arsenie Cernovici. Mișcarea de ieșire de sub această lespede strivitoare rămâne s'o porniască, hotărât și energic, la începutul lui 1836, o mână de lugojeni, în frunte cu preotul ortodox din loc Ștefan Berceanu.

Greutăți multe, și de multe feluri, au intimpinat și acești pioneri ai Sf. Uniri în calea lor. Înainte de toate atmosfera dușmănoasă, creată de pravoslavia sâr-

bească, unirii cu Roma, pe care o prezentau ca mai detestabilă decât cultul idolilor, așa că abia de se putea propovădui fără primejduirea vieții, cum apare dintr'o scrisoare a vladicului orădan Erdébyi. Cu toate acestea, scânteia dela Lugoj s'a prefăcut în foc mare, care, de-un veac încheiat, luminează și încălzește în părțile bănățene. Focarul rămânând în toată vremea orașul de pe malurile Timișului.

Istoria parohiei Lugojului, până la 1860, a scris-o arhiereul Ioan Boroș, cu dragoste, pricepere și meticulozitate strict științifică. Același ilustru autor a prins în pagini ce formează pentru acum și pentru viitor un izvor sigur și documentat de informații privitor la istoricul eparhiei lugojene. Iar actualul ierarh al Lugojului, Preasf. Alexandru, comemorând centenarul Unirii din Lugoj, ne dă, în »Sionul Românesc« (15. 2. 36), o succintă și sugestivă icoană a luptelor și realizărilor de-un veac ale acestui focar de curată credință și nedesmințită iubire de neam. Câteva înfăptuiri: catedrala întâiului episcop lugojan, Alexan-

dru Dobra; reședința episcopescă; o serie întreagă de clădiri fundamentale; splendorul Seminar Teologic; un impozant internat de băeți; pădurea dela Făget și moșia dela Maria-Lac; încântătoarea pictură a catedralei ș. a. vlădiciei itrecându-se cu sfetnicii lor intimi, canonicii, în ostenele și jertfe dintr'al său, pentru a răspândi Sf. Unire, a o consolida și a sădi în minți și inimi Evanghelia lui Hristos cu imperativele ei singur mântuitoare din rele vremelnice și veșnice. — Fie, ca binecuvântata și providențiala misiune a Lugojului unit să-și atingă mereu și cât mai deplin țelurile sfinte! (n).

Onisiforisme

Mormanele de tipărituri ale cunoscutului domn profesor universitar dela Cluj, O. Ghibu, sunt inepuizabile izvoare de deșteptăciuni ilariante. Atât de ilariante, încât de multe ori te cuprinde mila. Nu de autorul lor, care își merită soarta, ci de bieții cititori — dacă sunt! — cari, ocupați cu nevoile zilnice, nu au nici timpul, nici posibilitatea, să pătrundă în tainele onisiforismului.

Pentru numărul acesta cităm una singură. Sperăm că pescuind în fiecare lună câte o astfel de „deșteptăciune“, vom putea procura cititorilor noștri în curs de zece ani lunar câteva momente de haz și veselie, atât de necesare în aceste grele vremi de criză și nesiguranță.

În ultima sa operă publicată sub senzaționalul titlu „Nulitatea concordatului dintre România și S. Scaun“, pedagogul dela Cluj scrie la p. LVII următoarele rânduri cu literă mare, cursivă: „după concepția Papei, Oradea și Satumare sunt și astăzi în Ungaria. Mai mult chiar: și Blajul și Alba-Iulia și Gherla și Lugojul — cu toți credincioșii lor greco-catolici sunt și azi supt coroana s. Ștefan“. Tu iubite cititor, care nu ești nici profesor universitar, nici membru corespondent al Academiei române, vei sta uluit în

fața propoziției citate. Tu știi că S. Scaun a încheiat cu România un concordat și că acel concordat vorbește de episcopiile de Oradea-Satumare, Alba Iulia, Blaj, Lugoj și Gherla ca făcând parte din România și că articolul al 3-lea al lui spune că „nici o parte din Regatul României nu va depinde de un episcop al cărui scaun s'ar găsi în afară de hotarele statului român“. E clar, nu? Cum poate același papă, care a aprobat dispozițiile citate din Concordatul încheiat cu România, să aibă concepția, că Oradea, Satumare, Blajul, Alba-Iulia, Gherla și Lugojul „aparțin coroanei s. Ștefan“ adică Ungariei?

D. Onisifor aduce dovada: articolul lui A. Vecsey publicat în *Magyar katolikus almanach*, care, zice d. Onisifor, este o publicație oficioasă a bisericii catolice din Ungaria, tipărită cu binecuvântarea specială și solemnă a papei. Iată deci papa prins în flagrant delict de... revizionism unghuresc. De-aceea episcopatul unit și Agrul sunt datoare să protesteze „în mod energic“ împotriva papei, iubite cititor, nu te emoționa, D. Onisifor pur și simplu... aiurează. Noi avem în mână, acum când scriem aceste rânduri, almanuchul citat, de pe anii 1930—31. El nu are absolut nimic cu papa, ci este publicația cunoscutului *unioni generale catolice* (Országos katolikus szövetség) din Ungaria, un fel de *For*, ca acela dela noi de sub președinția d. Sextil Pușcariu, cu deosebirea că e catolic și nu ortodox; deci nu e scris nici cu binecuvântarea papei și nici nu prezintă „concepțiile“ papii și n'are absolut, dar absolut nimic cu papa, decât doar faptul că-i publică fotografia. Prin urmare ceea ce publică acolo Aurel Vecsey, îl privește pe el și nu pe papa.

Dta cititor onest, te vei întreba: se poate ca un profesor universitar

să săvârșiască astfel de.. deșteptăciuni? Uite, se poate! Puțină răbdare numai și vei vedea onisiforisme și mai năstrușnice. Dar asta în numărul viitorul. (p)

Tineretul și cinematografele

Cinematografele rău conduse sunt o primejdie statornică pentru educația tineretului. Majoritatea covârșitoare a filmelor cari se rulează, au în vedere un singur scop: profitul bănesc al antreprenorilor și patronilor de cinematografe. Alte scopuri, dacă nu sunt total absente, rămân pe al doilea plan, foarte confuz și neguros și acesta. De aici fantasticele jocuri de imaginație cari patroniază turnarea celor mai numeroase filme. Viața omenească, așa cum se rulează ea pe ecranele cinematografelor, este ireală și, aproape totdeauna, lipsită de orice suport moral, și fără nici o legătură cu viața, cum se trăiește ea aievea, de către spectatori. Chiar și adulții, după celea mai multe piese rămân cu amăreală de regrete în suflet, că soarta le-a hărăzit o viață atât de „meschină” și de „coborâtă”, în comparație cu ceea ce văd în filme, la „eroii” și „eroinele” atâtor creații de vis. Cei mai slabi de înger se întorc la casele lor cu desgust și descurajare, în paguba optimismului, care singur dă putere în luptele vieții. Sufletele eroice, la rândul lor, se antrenează la imitații peste puteri și dau loc la atâtea dezastre, provocate de lumea inexistentă, afișată de către inventivitatea fantastică a caselor de filme.

Toate acestea împrejurări, raportate la tineret, ne putem închipui ce primejdii aruncă în lumea copiilor și a elevilor, din școalele secundare mai ales. Câte bande de minori, câte crime, câte alunecări n'au fost prilejuite de așa numitele „filme polițiste”, cari se etaleză

aproape zilnic și cu precădere de către cinematografele orașelor, ca unele cari storc mai ușor banii publicului de toate vârstele!

Multe țări și-au dat foarte bine seama de primejdia filmelor polițiste și imorale, apărându-se prin comisiuni de cenzură foarte vigilente și conștiințioase. Avem și noi, la București, o asemenea comisie, care nu prea dă însă semne de viață. Programele cinematografelor noastre sunt foarte adeseori atât de criticabile, sub raport de moralitate mai ales, spre groaza părinților și a educatorilor cu răspundere înaintea conștiinței lor și a lui Dumnezeu. Aceștia, dacă își permit să ridice glasuri de împotrivire contra atâtor dobitocii fantastice, sunt taxați ca rămași de lume și înăcriți. Societatea de astăzi, ea însăși atât de ușoratică, rezolvă cu zimbete de superioritate ori de dispreț observările cateheților și profesorilor conștiințioși, numiți prea zeloși, ori „mai catolici decât Papa”.

Franța cea modernă ne dă de curând o lecție foarte bună în privința filmelor pentru tineret. Pe biroul camerei franceze s'a depus un proiect de rezoluțiune, în care guvernul este invitat să reducă, prin comisia de cenzură, rularea filmelor polițiste și, în al doilea rând, să se creze o distincție între cinematografe: unele cu filme numai pentru copii și tineret, altele pentru adulți. Așa cum le au împărțite Belgia și Elveția, unde copiii sub 14 ani nu pot cerceta anumite cinematografe.

Asemenea măsuri ar trebui luate cât mai curând și 'n țară la noi, mergându-se chiar mai departe: cu comisia de cenzură pe orașe, din cari să facă parte neapărat, în chip oficial, toți parohii, cateheții și directorii școalelor de toate categoriile! Alături, firește, de reprezentanții autorităților civile și militare. (al)

Teologie pentru mireni

pare un simplu paradox. Teologia este doar, prin definiție și obișnuință, pâinea preoților. Totuși P. Leo Callum S. I. afirmă (în revista »America«, luna August 35) că aceasta e ceva modern, și »cea mai catolică mișcare a timpului«. Iată cum raționează P. Callum:

»Numai o falsă instrucție școlară a putut naște opinia greșită, că și cel mai microscopic micreb e vrednic de atențiunea noastră, pe când Regele regilor este exilat din materiile învățământului. Adevărul este, anume, că fiecare mirean are datoria de-a fi un teolog. Cel mai mic Catechism e o lucrare teologică de primul rang și, prin el, fiecare copil de 8 ani este introdus în calea teologiei. De atunci apoi e datoria fiecăruia să-și sporească și adâncească știința teologică pe măsura înaintării în vârstă«. Și aceasta, adaugem noi, dintr'un motiv ușor de înțeles. Căutarea lui Dumnezeu e rostul vieții noastre, a fiecăruia. De asta depinde întreaga noastră existență. Iar Dumnezeu e Adevărul, care nu trebuie pierdut în pusderia celorlalte adevăruri parțiale și mărunte. Ci cu cât ele, cu anii și cu studiul, sporesc, cu atât mai clar trebuie să le vedem raportate și armonizate în Isvorul lor etern și imutabil. Altfel, mulțimea stelelor ne va copleși așa că nu vom mai vedea soarele și însăși știința noastră va fi pierzarea noastră. — Și a societății întregi. Fiindcă, în chip văzut sau nevăzut, ea este formată și cărmuită de idei, de concepția noastră de viață. »Deasupra și dedesuptul cărmuirilor vizibile, este o cărmuire invizibilă și irezistibilă: cărmuirea *Idellor* care, mai mult sau mai puțin tainic, domnesc în adâncul inimilor. Aceste idei, secrete și suverane, mai mult sau mai puțin conștiente sau inconștiente, sunt concepțiile noastre supreme despre Viață și Destin, cea mai intimă concepție a noastră despre *Fericire*«. (I. Izoulet: *La rentrée de Dieu dans l'école et dans l'État*; p. 222). Nu ajunge, prin urmare, simplul »sentiment religios«. Dumnezeu e Adevărul care

trebuie căutat prin organul propriu adevărului: rațiunea. De aceea teologia e e bun comun, al tuturor. — Adeva: ar trebui să fie. În realitate însă și din nenorocire, nu este. Nu numai la noi, dar nici în alte țări. Din fericire însă, ajurea se lucrează intens la tămăduirea răului. Așa în Italia. P. A. Caragnani S. I. a deschis, la universitatea Gregoriană din Roma, »cursuri teologice pentru mireni«, încă acum 17 ani. De atunci se țin regulat, din Neomvrie până în Mai, fiecare Joi seara. Exclusiv pentru bărbați mireni. Experiența este din cale afară îmbucurătoare. Numărul ascultătorilor regulați, statornici, a crescut din an în an. Acum sunt peste 1000. Iar interesul și atențiunea cu care urmăresc și studiază problemele, este deadreptul admirabilă.

Ne-ar prinde bine și nouă ceva asemănător. Deocamdată însă ne-am putea mulțumi și cu atâta: să răspândim cât mai mult în cercurile mirenilor intelectuali »Cultura Creștină«. Ea tocmai asta vrea să fie: un catehism viu, o teologie a realităților și frământărilor vremii, privite toate în lumina Adevărului. (a)

Cultul violenței

E o notă caracteristică a vremii. În același timp un barometru care arată o îngrijorătoare scădere de nivel a civilizației noastre.

Brute și brutalități au fost totdeauna și pretutindeni. Fiindcă și omul e »animal«, în care nu totdeauna »raționalul« are comanda. Dar totdeauna idealul acesta a fost: domnia rațiunii, a adevărului. Aceasta este doar esența oricărei culturi. I-a rămas tocmai veacului nostru misiunea degradantă, de a crea o filosofie a violenței, o mistică a forței brute, o apoteozare a ghioagelor și a vânățărilor. — Din nenorocire, febra e cunoscută și la noi. Ne avem și noi nu numai »bătăușii« consacrați, ci cu tot mai mare îndrăzneală se arată »apostolii« oaselor frânte și cântăreții burților spintecate. Ci-că asta a fi criteriul »vitalității« noastre naționale și dovada

bărbăției. — În realitate însă e o luncare primejdioasă spre barbarie, spre animalitate. Dacă axioma materialistă »Macht geht vor Recht« ne-a dat oribilul măcel mondial de ieri, noua mistică a pumnului ne promite distrugerea sigură de mâine. Și încă, prin noi înșine. Fără ajutor din afară.

»Răsboiul cel dintre noi«, — rod al violențelor de limbaj, întâi, de ciomag, apoi — ne va măcina și ne va istovi fără putință de îndreptare.

Quod Deus avertat! De aceea trebuie să ne gândim mereu și să facem și pe alții să-și aducă aminte, că legea noastră creștinească nu este a violenței, ci a iubirii. Papa Pius XI, pe când era arhiepiscop în Milano, scria credincioșilor săi: »Conjurăm pe toți oamenii inteligenți și onești, să exileze din discuțiunile economice și politice orice spirit de violență și de opresiune. Este doar un fapt dovedit de experiență, că violența naște violență și că aceste conflicte slăbesc prestigiul legii și al autorității, păzitoare a ordinii, și în același timp prepară răsboiul între frații și fiii aceleiași țări. — În nici un caz simplii particulari n'au voie să se erijeze în judecători și apărători ai binelui comun împotriva autorității constituite, căreia îi revine această sarcină«.

Cuvinte de aur, pe care ar trebui să le punem cu toții la inimă. Și să le urmăm în faptă. Altfel va fi vai peste vai! (a).

Apostolie rodnică

Fiil Sf. Vasile, ramura română, deși puțină la număr, dar desfășoară o activitate impresionantă. După datele culese de D(umitru Pop) și publicate în *Duminea* din Sighet, la mănăstirea basiliană din *Moiselul* Maramureșului n'avam deocamdată decât doi părinți ieromonahi (P. Leon Manu și P. M. Fogăș) și patru frați laici. Munca misionară și desvoltată de cei doi părinți în 1935 prezintă însă următoarele date: 16 misiuni populare (13 în eparhia de Nord, 1 în a Gherlei, 1 în a Oradiei și 1 în a Blajului). Cu totul, la aceste pri-

meniri sufletești în stil mare, s'au rostit 150 predici și s'au mărturisit și cuminecat 9727 inși. Aceiași doi părinți ieromonahi au mai făcut trei ieșiri de misiuni cu 20 predici și 934 cuminecări, și 7 vizite misionare cu 20 cuvântări și 877 apropieri de SS. Taine. Total: 190 cuvântări, cu rodul bogat alor 11.538 mărturisiri și cuminecări. (Cu prilejul misiunilor au primit solemn în reuniunile mariane 206 membri noi). Înafară de aceasta au ținut și exerciții spirituale, (4 de câte 8 zile și 1 de 3 zile, la cari s'au spovedit și împărtășit 1489 persoane, după pregătirea prin 152 meditații). Toate acestea înafară de Sf. mănăstire, la care aceiași au slujit 654 sf. liturghii, au rostit 107 predici, și au mărturisit și cuminecat 6033 de credincioși. — Mare lucru e o mănăstire! (n).

Cărțile de școală

Sunt factor esențial în creșterea încrețelului. De aceea ar trebui îngrijite cu infinită atențiune. Ceeace la noi nu e cazul. Manualele noastre școlare se prezintă în condițiuni tehnice lamentabile. Sunt excesiv de scumpe. Aprobate pe sprânceană, după alte criterii decât valoarea pedagogică, ele sunt rău scrise și rău întocmite din punct de vedere didactic. Și, răul cel mai mare: le lipsește unitatea și armonia ideologică. Nu reflectează toate aceleași concepție de viață. În cărțile naturale, de istorie și de religie sunt tot atâtea lumi cari se bat în capete. Astfel ele sunt garanție sigură pentru zăpăcirea și desorientarea viitoarelor generații.

Toate astea le știam. N'am bănuț, totuși, nici noi până la ce grad de inconștiență și de turpitudine coboară unele din ele. »Rău gândite, rău scrise — ne spune acum un cunoscător în materie, d. T. Ptsani, în »Universul« din 7 II 36 — sunt întocmite parcă înadins să sfarme tot ce e frumos și să cultive în sufletul copilului tot ce e obrășnicie, nerușinare, nesimțire«. Și exemplele cari ilustrează această judecată aspră sunt atât de uluitoare, încât

par neverosimile. Sunt luate dintr'o »carte de citire, compunere, gramatică pentru clasa I-a școalelor secundare, gimnazii, licee, școli normale de băieți și fete«. Povestea lui Bibi, care discută cu tovarășii de jocuri boala suspectă a mamei sale. După cum i-a spus Mandy, e sigur că »li face un frățior. Mandy era mai mare, și știa bine căci mama lui mereu îi făcea frățiori și surioare«. Se întâmplă apoi, că mama bolnavă moare. Cartea de citire continuă: »A murit măicuța, își zise Bibi, *tremurând ușor de mândrie*, că toți copiii din mahală or să-l invidieze«. Povestea »cu exemple nobile« nu s'a sfârșit. Tatăl lui Bibi se însoară. Pe noua mamă, cu ochelari, care »la masă ședea în locul măicuții, dormia în patul măicuții... Bibi o ura... dar tăticul o iubea, mereu o mângâia, îi zicea »Mico« și o pupa până-i cădea ochelarii. Prost mai e tăticul! își zicea Bibi, neputând înțelege cum poate să-i fie dragă o cucoană cu ochelari. — Într'o zi o vecină l-a întrebat: »Care măicuță-i mai bună, Bibi, cea moartă, ori asta?« Bibi a răspuns fără a se codi: — Cea moartă era mai bună, dar era cam *mincinoasă*... — Și d. Pisani mai citează o perla educativă, din aceeași carte: povestea lui Nicu. După »măicuța mincinoasă« și tăticul prost«, aici icoana altor părinți: »Un glas aspru (al tatălui) se ridică peste toată larma. — Las că te învăț eu minte, tâlharule! Ai să înfunzi ocna, ca și maică-ta!«

Destul. E îngrozitor. Carte pentru băieți și fetețe din cl. I secundară. Carte aprobată de ministerul instrucțiunii! — Așa se otrăvesc, oficial și obligator, sufletele. Și ne mirăm apoi de halul moral în care se găsește școala, de teribila sdruncinare a respectului de autoritate, de distrămarea familiei? — Nu, așa grad de indolență și de inconștientă oficială ne pare și acum incredibil. Și toate »cenzurile« de cărți școlare ni-se vădesc nu numai inutile, ci deadreptul primejdioase. Căci aprobarea lor oficială face pe părinți să se

încredă, fără a mai cerceta, în manua-
lele copiilor. Căci dacă părinții creștini
ai acestei țări ar avea cunoștință de
oribilitățile cari se ascund în paginile
aprobate de minister, ar face un rug
urias și ar arde tot acest gunoi moral,
cu care li-se infectează odraslele. Iar
pe dascălii cari le scriu și le propun,
i-ar scoate cu biciu de foc din templul
școlii, unde se pregătește ruina sufletească
a generațiilor de mâine.

Ministerul instrucțiunii e dator să ia
grabnice măsuri pentru îndreptarea ra-
dicală a acestei pacoste naționale, care
se cheamă cartea de școală. — Dar nici
părinții n'ar trebui să mai stea cu mâi-
nile în sân. Ar trebui să se închege
într'o mare asociație creștinească, pentru
a-și apăra copiii de stricarea la care îi
condamnă școala! (a).

Școala care lipsia

»Papa cel negru«, actualul general al
al jezuiților, nu de mult a dat ordin
celor în ascultare de el: »Lăsați la o
parte orice alte preocupări și înarmați-vă
pentru singurul mare războiu care este
a se da împotriva comunismului«.

Așa a poruncit P. Ledochowski dela
Roma, și glasul lui a găsit numai decât
ascultare în America de Nord. Precis:
în Philadelphia. P. Higgins S. I. și P.
Ma Keon S. I. dela colegiul »Sf. Iosif«
au și deschis prima școală anticomu-
nistă în Statele-Unite. La apelul
celor doi părinți profesori jezuiți au răs-
puns imediat 1005 tineri americani.
Se demască aci apucăturile bolșevicilor
și atacurile cari le dau cei mari și cei
mici ai Internaționalei Roșii asupra insti-
tuțiilor americane. Și totodată ascultă-
torii sunt instruiți să observe și ei și să
judece »greutatea« vorbelor late ale
acelor conspiratori străni.

În noua școală nu se etalează o serie
de negații — cum a spus P. Higgins în
cuvântul de deschidere, — ci un pro-
gram pozitiv de acțiune socială, o viață
socială de linie dreaptă, după cum a
fost schițată de Moise pe Sinai și a
fost dezvoltată de Hristos Domnul în

cuvântarea de pe munte. — După terminarea cursurilor toți acești ascultători și ascultătoare vor fi trimiși în lungul și latul Statelor-Unite să vestiască adevărul adevărat. Și sunt nădeji că pilda dela Philadelphia va fi imitată în toate părțile globului. Și acolo unde sunt jezuiți și acolo unde nu sunt. (n.)

Razele morții

Savantul Chadfield dela Academia de de științe din Leicester (Anglia) susține că *razele morții* sunt pe cale să devină o realitate. A terminat el însuși planurile unui aparat de 50 de mii volți, în măsură să producă o rază mortală pentru orice ființă omenească, pe distanță de un Kilocmetru. Acelaș savant se laudă, că are numeroase cereri de a-și vinde invenția în scopuri de război, însă a refuzat. Alții ar dori să întrebuințeze razele morții în abatoare. Profesorul Chadfield făcea mult mai bine, desigur, dacă succesele sale științifice rămăneau îngropate pentru veci între sârmele și retortele laboratorului său! Siabă mângâiere în enunția ce face, că »nu există rază al cărei efect să nu poată fi combătut prin o contrarază«. Ca mâine invenția sa va intra în utilajul obișnuit al războaielor și sârmana omenire va înregistra noui hecatombe omenești, cu toate contrarazele! (l.)

Plus XI văzut de un eterodox

Fără să fie fiu sufletesc al Papii, un purtător al condelului din indepărtatul Ceylon are cuvinte de admirație față de actualul Sf. Părinte, din prilejul aniversării urcării sale în scaunul Sf. Petre. Scrie fiul acelor părți de lume în gazeta »The Ceylon Daily News«, după cum cetim în Schöaere Zukunft (23 II 36) din Viena: »Chiar și cel ce-i cu totul străin ideii papalității nu poate obiecționa nimic impotriva persoanei lui Pius XI. Zace atâta energie, atâta forță atractivă în această personalitate, încât lumea întreagă ascultă când Dânsul vorbește. Pius e un arbitru înzestrat cu cea mai fină claviatură de

sensibilitate pentru valorile etice, dreptate și libertate. Pe El îl poți găsi preutindenea și numai de partea binelui pentru care se întrepune mereu și pentru care încearcă să însuflețească lumea. În mijlocul haosului ce amenință să înghită lumea, Dânsul a înțeles să se facă cap spiritual al Europei. El își ridică glasul numai când ordinea morală e în primejdie, când principiile justiției divine sunt nebagate în seamă. Sinceritatea sa absolută e mai pre sus de orice îndoială«. — Ca și corectitudinea judecării și lipsa de patimă din rândurile de mai sus. (n.)

Hitterismul și presa catolică

Regimul naționalist-german gătue presa catolică, în vreme ce trâmbează la toate răspântiile că sub dictatura lui Hitler libertatea gândului și a scrisului e garantată în chipul cel mai leal ce se poate imagina. În realitate numai anul trecut și-au sistat apariția, în urma intervenției autorităților naziste, o serie întreagă de vechi și venerabile organe catolice de publicitate. Așa: Deutsches Volksblatt« din Stuttgart, după 87 ani de viață; »Badischer Beobachter« din Karlsruhe, înființat la 1863; »Echo der Gegenwart« din Aachen; »Koblenzer Volkszeitung« și »Trierer Landeszeitung«. Aceeași soartă a avut-o și »Saarbrücker Landeszeitung«, cotidianul care luptase din răspuțeri pentru realipirea teritorului Saar la Germania. Cea mai veche gazetă săptămânală, »Postzeitung«, a trebuit să înceteze și ea de a mai ieși, la fel cu celebra revistă »Stimmen der Zeit« a Părinților Iezuiți, care n'a înțeles să vadă expresia supremei înțelepciuni germane în rasism și în celelalte aberații național-socialiste. (n.)

Ingineri creștini

Frânța Catolică se poate mândri, între atâtea alte organizații sociale-religioase, și cu o *Uniune Socială a Inginerilor* săi. Zilele trecute această asociație și-a ținut la Paris *adunarea generală anuală*, constatându-se lucruri dintre cele mai

mângâietoare. Și anume s'a constatat, cum e informat » *Osservatore Romano* » (22.2.36), că organizația acum, într'al treizecilea an de existență, numără pe țară la 9000 de membri, sub împărțiți în 53 de secții. Ședința de deschidere s'a ținut, ca în totdeauna, după ascultarea sf. liturghii, la care s'au cuminecat membrii prezenți. Din cele raportate a a reieșit, că uniunea a dezvoltat activitate rodnică pe terenul social, profesional și economic, pretutindenea luptând pentru intronarea principiilor creștine. În vederea acestui scop inginerii din metropolă colaborează în strinsă legătură cu cei din provincie. Ceeace și explică reușita atâtor acțiuni ale uniunii (n).

Statistică sinistră

O notiță prizărită de ziar a înregistrat, de curând, cifre înspăimântătoare din *statistica sinuciderilor*. În cursul secolului al 19-lea Europa a dat 1.700.000 sinucideri. Secolul în care trăim acum se prezintă și mai dezolant: sinuciderile din continentul civilizației și al culturii se cifrează între 60—70 de mii anual. Ceeace însemnează că, până la sfârșitul anului 1935, sinuciderile trec peste 2 milioane! Ce va mai fi până la capătul acestui sbuciumat secol, supranumit și până acum »secolul sinuciderilor«? — Această într'adevăr înspăimântătoare statistică e o dovadă în plus, în ce prăpăstii morale se sbate biata omenire, depărtată prea mult de evanghelia mântuitoare a Nazarineanului. Sinuciderile

sunt mai frecvente în marile orașe, unde suporturile adevăratei morale sunt mai șubrede și necredința mai lătită. Ameliorarea nu poate veni decât prin lozinca: îndărăt la Hristos! Videant consules! (i)

Nedreptățirea clerului

Indreptarea morală a țării este imperios necesară. E vorba de viața lui. În același timp însă, *preoțimea se sbate în mizerie cumplită*. Tratatamentul de care se bucură din partea statului este inuman și profund umilitor. Dar cum își va putea implini înalta misiune, spirituală și morală, uu cler fîmânzit își umilit? — Este, deci, nu numai un act de dreptate, ci un interes de stat să se facă dreptate preoțimii. Guvernul a dat, mai nou, asigurări categorice. Nu sunt cele dintâi. Sperăm însă să fie cele din urmă. În sensul că, de astă dată, se vor și realiza. Așa cum a spus d. ministru Lapedatu. Preoții adeva, ar urma să fie salariați după-aceleași norme ca și corpurul didactic. Veniturile stolare și cele din sesiunea parohială nu se vor mai subtrage din salar. Se vor utiliza însă la salarizarea preotului excedentele de venit ale bisericii și parohiei. — Nu prea știm dacă această ultimă prevedere va ușura simțitor bugetul statului. Sigur e însă că va provoca multe nemulțumiri în parohii. Abstrăgând însă de această observație, așteptăm cu nerăbdare împlinirea promisiunilor. (a).

Greutățile de ordin tehnic inerente oricărui început, precum și împrejurarea că tipografia nu era pregătită la sporul de publicații noi pe care le tipărește, au făcut ca primele noastre numere să apară cu oarecari întâzieri. Sperăm însă că aceste neajunsuri vor fi în curând eliminate și vom putea apare regulat, la termene fixe.